

randstedelijke rekenkamer

Flevoland • Noord-Holland • Utrecht • Zuid-Holland

Nazorg bij restverontreiniging na
bodemsanering - *Provincie Utrecht*

Nazorg bij restverontreiniging na bodemsanering

Provincie Utrecht

Amsterdam, maart 2013

Voorwoord

Bodemsanering betekent letterlijk “gezond maken van de bodem”. Dit is nodig wanneer bijvoorbeeld een voormalige vuilstort wordt herontwikkeld tot een woonwijk. Bodemsanering is niet per se het wegnemen van de vervuiling, maar vooral het beheersen ervan. De vervuilde grond wordt bijvoorbeeld niet afgegraven, maar afgedekt met een schone laag grond. Een verontreinigde locatie hoeft niet volledig gesaneerd te worden als er een veilige en beheersbare situatie kan worden bereikt. Dit betekent dat er verontreiniging in de bodem achterblijft. Om blootstelling aan of verspreiding van de verontreiniging te voorkomen dienen er effectieve maatregelen genomen te worden. Dit heet nazorg bij restverontreiniging na bodemsanering. Hiermee moet het bereikte saneringsresultaat in stand worden gehouden.

Het saneren van de bodem kost veel geld. Om een indruk te geven: in 2009 heeft het kabinet €660 miljoen beschikbaar gesteld om vóór 2016 alle urgente locaties met vervuilde grond (de zogeheten spoedlocaties) te saneren. Naast milieutechnische redenen (zoals verspreiding van de restverontreiniging) en mogelijke blootstellingsrisico's voor mens, dier en ecologie, is het in stand houden van het bereikte saneringsresultaat dus ook economisch gezien zeer relevant. Wanneer een uitgevoerde sanering teniet wordt gedaan, doordat bijvoorbeeld door een aangebrachte leeflaag wordt gegraven en de verontreiniging weer naar boven wordt gehaald, zullen namelijk opnieuw (kostbare) saneringsmaatregelen moeten worden getroffen.

Op grond van de Wet bodembescherming zijn de provincies en grote gemeenten verantwoordelijk voor de vergunningverlening en de handhaving bij bodemsaneringen. Hieronder valt ook de nazorg bij restverontreinigingen na afloop van een sanering.

De Randstedelijke Rekenkamer is nagegaan of de provincie voldoende grip heeft op de nazorg bij restverontreiniging na bodemsanering. Voor het onderzoek heeft de Rekenkamer documentenonderzoek uitgevoerd en interviews gehouden met medewerkers van de provincie. We willen de betrokken ambtenaren hartelijk danken voor hun bijdrage aan dit onderzoek. Bij dit onderzoek is de publicatie van de verschillende rapporten volgtijdelijk. Het rapport voor de provincie Flevoland is reeds uitgebracht. De rapporten voor Noord-Holland en Zuid-Holland volgen later in 2013.

Het onderzoek is uitgevoerd door drs. Annelies Eggebeen, mr. Iris Brugman, Wiebe Bijl MSc, drs. Linda Voetee (projectleider) en drs. Arjan Wiggers (directielid).

dr. ir. Ans Hoenderdos-Metselaar MBA
bestuurder/directeur Randstedelijke Rekenkamer

Inhoudsopgave

Conclusies en aanbevelingen	5
Reactie Gedeputeerde Staten	11
Nawoord Rekenkamer	17
1. Inleiding.....	19
1.1 Aanleiding en achtergrond	19
1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen	21
1.3 Afbakening	22
1.4 Werkwijze en selectie nazorglocaties voor dossieronderzoek.....	23
1.5 Beoordelingskader	26
2. Overzicht nazorglocaties.....	31
2.1 Actueel overzicht	31
2.2 Kenbaarheid locaties voor derden	34
3. De provincie als plantoetsers	37
3.1 Nazorg sinds 2006	37
3.1.1 Afweging mate van saneren versus mate van nazorg	37
3.1.2 Proces en procedures plantoetsing	40
3.1.3 Toetsing van de voorgestelde nazorg.....	42
3.2 Nazorg vóór 2006.....	48
4. De provincie als toezichthouder en handhaver	51
4.1 Toezicht op de uitvoering van nazorg	51
4.2 Reactie op geconstateerde afwijkingen	59
BIJLAGE A Toetslijst nazorgplan provincie Utrecht	63
BIJLAGE B Lijst van geraadpleegde bronnen.....	65
BIJLAGE C Lijst van geïnterviewde en geraadpleegde personen	69
BIJLAGE D Lijst met gebruikte begrippen en afkortingen.....	71

Conclusies en aanbevelingen

Na een bodemsanering blijft vaak nog een restverontreiniging achter in de bodem. Wanneer dit een ernstige verontreiniging is, hebben Gedeputeerde Staten (GS) de wettelijke taak een beschikking af te geven op het nazorgplan en toe te zien op een goede uitvoering van de afgesproken nazorg. Uit oriënterende gesprekken die de Rekenkamer voerde met o.a. de ambtelijke organisaties en bodemexperts bleek dat er bij provincies weinig aandacht was voor de nazorgfase. Voor de Randstedelijke Rekenkamer reden om dit onderwerp onder de loep te nemen.

Hoewel (een deel van) de provinciale taken bij de Regionale Uitvoeringsdiensten (RUD's) zal worden neergelegd, blijft de provincie eindverantwoordelijk voor de uitvoering van de taken. De uit dit onderzoek voortvloeiende aanbevelingen kunnen worden meegenomen in de afspraken met de RUD's.

De Rekenkamer beoogt met dit onderzoek inzichtelijk te maken hoe de provincie haar rol ten aanzien van de nazorg bij restverontreiniging na bodemsanering heeft georganiseerd. De centrale onderzoeksvraag luidt:

Heeft de provincie voldoende grip op de nazorg bij restverontreiniging na bodemsanering?
--

Vanaf de jaren '80 is men in Nederland bezig met het in kaart brengen van de bestaande verontreinigingen in de bodem en het weghalen (saneren) van die verontreinigingen. De laatste jaren wordt steeds vaker gekozen om minder te saneren en om restverontreinigingen te accepteren. Dit betekent wel dat er na sanering meer nazorg nodig is. Nazorg is daarmee het sluitstuk van de jarenlange en kostbare bodemsaneringsoperatie.

Het is dan ook van groot belang dat de provincie de nazorgplannen goed toetst, toeziet op de naleving van de nazorg en ervoor zorgt dat de informatie over de nazorglocaties en de restverontreiniging op orde is. Indien dit niet gebeurt, doet dat ook (deels) het effect van de sanering teniet.

De centrale onderzoeksvraag wordt beantwoord aan de hand van vier deelvragen:

1. Heeft de provincie een volledig overzicht van alle nazorglocaties met de actuele status en zijn deze locaties kenbaar gemaakt voor derden?
2. Voert de provincie sinds 2006 haar taken als plantoetser ten aanzien van de nazorg adequaat uit?
 - a. Toetst de provincie de afweging tussen de mate van sanering en de mate van nazorg expliciet bij de instemming met het saneringsplan?
 - b. Toetst de provincie de nazorgplannen van de saneerder aan wet- en regelgeving?
3. Heeft de provincie ervoor gezorgd dat de nazorgmaatregelen en gebruiksbepalingen van vóór 2006 helder zijn vastgelegd?
4. Voert de provincie haar handhavingstaken ten aanzien van de nazorg adequaat uit?
 - a. Ziet de provincie toe op de uitvoering van de nazorg door de hiervoor aangewezen verantwoordelijke?
 - b. Reageert de provincie op geconstateerde afwijkingen op de afgesproken nazorg?

Ad 2 en 3. Het nazorgplan is wettelijk ingevoerd op 1 januari 2006 en vanaf dat moment worden strengere eisen gesteld aan de nazorg. Nazorg werd vóór die datum opgenomen in saneringsplannen.

Conclusies en aanbevelingen

Algemene conclusie: De provincie heeft redelijk grip op de nazorg bij restverontreiniging na bodemsanering.

De provincie heeft haar taak als plantoetsers vrij goed op orde, maar vult haar taak als toezichthouder/handhaver beperkt in. Ook wat betreft de informatievoorziening en registratie zijn nog verbeteringen mogelijk.

Deze conclusie is gebaseerd op deelconclusies 1 t/m 3.

Zie de toelichtingen bij de drie deelconclusies voor een inhoudelijke toelichting op de algemene conclusie.

Deelconclusie 1: Goed overzicht van nazorglocaties, maar achterliggende informatie is moeilijk toegankelijk en niet altijd volledig geregistreerd.

Het overzicht van de nazorglocaties is gemakkelijk uit het bodeminformatiesysteem te verkrijgen. De onderliggende dossierstukken zijn echter niet overzichtelijk opgeslagen. Uit het dossieronderzoek blijkt daarnaast dat de registratie van de kenmerken van de nazorglocaties niet geheel op orde is. Het gaat dan met name om de registratie van gegevens die betrekking hebben op de achtergebleven restverontreiniging. Ook de registratie bij het Kadaster bleek niet volledig te zijn. De oorzaken hiervoor lopen uiteen.

Deze conclusie is gebaseerd op bevindingen 1 en 2.

Toelichting:

De ambtelijke organisatie heeft naar aanleiding van dit rekenkameronderzoek een overzicht van nazorglocaties gemaakt. De provincie Utrecht is bevoegd gezag voor ongeveer 600 nazorglocaties. Het was voor de provincie relatief eenvoudig om dit aantal uit het bodeminformatiesysteem te genereren. De documenten die bij de locaties horen zijn echter niet gemakkelijk te vinden. Wel moet worden opgemerkt dat vrijwel alle documenten uiteindelijk boven tafel zijn gekomen.

Uit het dossieronderzoek is gebleken dat niet alle relevante gegevens wat betreft nazorg goed zijn geregistreerd in het Utrechtse bodeminformatiesysteem. Het gaat dan met name over gegevens die betrekking hebben op de achtergebleven restverontreiniging. Gevolgen van het ontbreken van (juiste) gegevens in het bodeminformatiesysteem zijn a) dat vragen van andere overheden, organisaties en burgers niet efficiënt beantwoord kunnen worden door de ambtelijke organisatie, en b) dat voor de provinciale handhavers niet inzichtelijk is op welke nazorglocaties toezicht van (groter) belang is.

Daarnaast bleken van de tien onderzochte nazorglocaties, er zeven ingeschreven te staan in het Kadaster. Van drie locaties zijn de beschikkingen niet in het Kadaster terug te vinden. De redenen hiervoor zijn verschillend. De eerste locatie is door de provincie niet aangemeld bij het Kadaster en de tweede locatie is foutief aangemeld bij het Kadaster. Voor de derde locatie is het niet duidelijk waarom deze niet is geregistreerd bij het Kadaster, aangezien de beschikking volgens de provincie wel is aangeboden.

Registratie bij het Kadaster is wettelijk verplicht en is noodzakelijk om zeker te stellen dat ook opvolgende eigenaren en andere gerechtigden op de hoogte zijn van gebruiksbepalingen of de verplichting tot het nemen van nazorgmaatregelen. Deze registratie is zowel in het belang van de koper (en de notaris die vaak het locatie-

onderzoek voor de koper uitvoert), die een perceel koopt waar beperkingen aan zijn verbonden, als voor de overheid, die iemand moet kunnen aanspreken op zijn verplichting zich te houden aan gebruiksbeperkingen.

Aanbeveling 1: Vraag GS om de registratie van nazorglocaties in het bodeminformatiesysteem op orde te brengen.

Vraag GS om voor de nazorglocaties (ongeveer 600) de registratie van kenmerken over de restverontreiniging op orde te brengen. Kenmerken zijn bijvoorbeeld de stoffen waaruit de restverontreiniging bestaat en de soort nazorg die voor de locatie bepaald is.

De provincie heeft aangegeven dat informatiebeheer (verzamelen en actueel houden van de (bodem)informatie) veel aandacht, mensen en middelen vraagt en snel wordt onderschat. De ambtelijke organisatie pleit ervoor om na te (laten) gaan in hoeverre de hoeveelheid beschikbaar te stellen informatie kan worden beperkt. Door de beheerkosten die dit alles met zich mee brengt, moeten keuzes worden gemaakt en prioriteiten worden gesteld. De Rekenkamer benadrukt dat bij een dergelijke afweging ervoor moet worden gezorgd dat voldoende informatie beschikbaar en toegankelijk is om de risico's te kunnen beheersen en de burger en/of andere overheden zo goed en efficiënt mogelijk te kunnen informeren.

Aanbeveling 2: Vraag GS om contact met het Kadaster op te nemen om gezamenlijk afspraken te maken om de registratie bij het Kadaster te verbeteren.

Aanbeveling 3: Overweeg om meer actief te communiceren, bijvoorbeeld door informatie over nazorglocaties publiek toegankelijk te maken, zodat het waarschijnlijker is dat perceeleigenaren en gebruikers goed op de hoogte zijn van de beperkingen.

Door de registratie in het Kadaster en de mogelijkheid om inlichtingen in te winnen bij de provincie, zou een ieder op de hoogte kunnen zijn van de nazorgmaatregelen en gebruiksbeperkingen die gelden voor een bepaald perceel. De provincie Utrecht stelt ook dat de verantwoordelijkheid voor het naleven van de gebruiksbeperkingen ligt bij de perceeleigenaren. Uit de eenmalige handhavingsactie die de provincie in 2009 heeft uitgevoerd, bleek dat in meerdere gevallen niet aan de provincie was gemeld dat er gegraven was, terwijl dit wel had moeten. Degenen aan wie de beschikkingen met de gebruiksbeperkingen gericht waren, bleken niet altijd goed te hebben beseft wat er in de beschikking was opgenomen.

Een manier om het toezicht te ondervangen of te vergemakkelijken, zou actieve communicatie kunnen zijn. Hierbij valt te denken aan het verstrekken van informatie bij een verhuisbeweging of het openbaar en meer toegankelijk maken van de informatie. Met de beschikbaar gestelde informatie zouden derden (of de provincie zelf) bijvoorbeeld een applicatie voor een tablet of smartphone kunnen ontwikkelen.

Aanbeveling 4: Vraag GS het documentmanagementsysteem zo in te richten dat de belangrijke documenten voor bodemsanering eenvoudig zijn terug te vinden.

De Rekenkamer heeft geen onderzoek gedaan naar het documentmanagementsysteem, maar heeft wel tijdens dit onderzoek geconstateerd dat de onderliggende dossierstukken voor de nazorglocaties niet overzichtelijk zijn opgeslagen.

Deelconclusie 2: Toetsing van nazorgplannen grotendeels op orde en goed navolgbaar.

De provincie gebruikt een goede checklist voor het toetsen van nazorgplannen en de beschikkingen die de provincie neemt zijn informatief. Wel zijn er enkele verbeterpunten: zo blijkt uit het dossieronderzoek dat in de beschikking de afweging tussen de gekozen saneringsdoelstelling aan de ene kant en de omvang van de nazorg en gebruiksbeperkingen aan de andere kant niet is vastgelegd. Daarnaast is de afgesproken nazorg van vóór 2006 niet altijd duidelijk vastgelegd. Ook zijn niet alle vereiste aspecten in de procedure(s) voor het nemen van beschikkingen op het nazorgplan opgenomen. In het enkele geval dat de provincie om een financiële zekerheidsstelling met betrekking tot de nazorg kan vragen, wordt niet gebruikt gemaakt van deze mogelijkheid.

Deze conclusie is gebaseerd op bevindingen 3 tot en met 10.

Toelichting:

De provincie Utrecht gebruikt een goede en nagenoeg volledige checklist voor het toetsen van nazorgplannen. Vanaf juni 2012 zijn de checklisten geïntegreerd in het bodeminformatiesysteem. De toetsing is vanaf dat moment navolgbaar. De Rekenkamer merkt op dat de beschikkingen van de provincie Utrecht overzichtelijk zijn en veel informatie bevatten. Wel ontbreekt in alle drie de onderzochte beschikkingen de expliciete afweging tussen de gekozen saneringsdoelstelling aan de ene kant en omvang de nazorg en gebruiksbeperkingen aan de andere kant. Dit is van belang omdat door te kiezen voor meer saneren en daarmee minder nazorg, de toekomstige maatschappelijke kosten zoveel mogelijk beperkt worden.

Uit het dossieronderzoek blijkt daarnaast dat voor de drie onderzochte locaties van vóór 2006 de nazorgmaatregelen en gebruiksbeperkingen niet altijd duidelijk zijn vastgelegd en ook niet altijd duidelijk is wie er verantwoordelijk is voor de uitvoering van de nazorg. Tot 1 januari 2006 werden saneringen afgesloten met een verslag met een juridisch onduidelijke status. Tot die tijd werd nazorg opgenomen in het saneringsplan, waarop de provincie wel een beschikking moest nemen. Omdat de benodigde nazorg echter het beste kan worden vastgesteld wanneer het resultaat van de sanering bekend is, werd de nazorg ook vaak beschreven in het evaluatieverslag. Hoewel de provincie hier wettelijk gezien geen beschikking op kon nemen, werd wel vaak een brief gestuurd aan de saneerder die vergelijkbaar is met wat nu de beschikking is. In deze 'instemmingsbrief' kon de provincie aangeven welke nazorgmaatregelen en gebruiksbeperkingen zij noodzakelijk achtte. Ten behoeve van de handhaafbaarheid van de nazorg van vóór 2006 kan de provincie eventueel in een nieuwe beschikking aangeven welke maatregelen in het belang van de bescherming van de bodem alsnog genomen moeten worden.

In de procedure(s) voor het nemen van beschikkingen op het nazorgplan, ontbreken enkele aspecten, zo is de procedure voor het evalueren van nazorg niet vastgelegd en is niet omschreven hoe de status van nazorglocaties periodiek beoordeeld wordt. Het helder formuleren en goed vastleggen van beleid en de bijbehorende uitwerking daarvan in procedures is essentieel. Hiermee wordt geborgd dat de toetsing van de voorgestelde sanering en nazorg eenduidig gebeurt en niet afhankelijk is van de persoon die de beoordeling uitvoert of het moment waarop dit gebeurt.

GS kunnen aan de instemming met het nazorgplan het voorschrift verbinden tot het stellen van financiële zekerheid. Uit de toelichting op de financiering van de nazorgkosten moet blijken of de initiatiefnemer voldoende middelen heeft om de nazorg uit te voeren. Als dit niet overtuigend is gedaan en indien de kosten van nazorg na de sanering voor meer dan 50% na een periode van tenminste vijf jaar zullen worden gerealiseerd, kunnen GS financiële zekerheid vragen. Vanuit de ambtelijke organisatie is aangegeven dat de mogelijkheid om te vragen om

een financiële zekerheidsstelling niet wordt gebruikt. Hierbij is aangegeven dat de mogelijkheid om te vragen om een financiële zekerheidsstelling zich nauwelijks voordoet omdat:

- doorgaans het grootste deel van de kosten in de eerste jaren na de beschikking worden gemaakt;
- in de gevallen waarin wel meer dan 50% van de kosten na vijf jaar worden gerealiseerd, het vrijwel altijd overheidssaneringen betreft (en overheden worden niet gevraagd om bankgaranties).

De verantwoordelijke gedeputeerde heeft in een bestuurlijk interview met de Rekenkamer aangegeven dat voortaan de mogelijkheid om de zekerheidsstelling te vragen, zal worden meegenomen.

Aanbeveling 5: Vraag GS in de beschikking op het saneringsplan duidelijk te maken dat bij de gekozen saneringsdoelstelling de nazorgmaatregelen en gebruiksbeperkingen zoveel mogelijk zijn beperkt.

Aanbeveling 6: Vraag GS ervoor te zorgen de *procedure* voor het nemen van beschikkingen op het nazorgplan aan te vullen met de ontbrekende aspecten, zoals hoe de evaluatie van de nazorg moet plaatsvinden en hoe de status van nazorglocaties moet worden beoordeeld.

Aanbeveling 7: Bekrachtig het voornemen van GS om de mogelijkheid mee te nemen om, indien de situatie zich voordoet, bij een nazorgplan een financiële zekerheidsstelling te vragen.

Aanbeveling 8: Vraag GS om, indien een nazorgdossier van vóór 2006 in het kader van toezicht in beeld is, te bekijken of een nieuwe beschikking nodig is.

In het kader van naleving en handhaving van nazorg die vóór 2006 is bepaald, kan het wenselijk zijn de nazorg en gebruiksbeperkingen in een (nieuwe) beschikking vast te leggen. De Rekenkamer verwacht niet dat de provincie direct capaciteit beschikbaar heeft om alle dossiers van vóór 2006 na te lopen. Wel zou kunnen worden afgesproken dat indien een dergelijk dossier in het kader van toezicht in het beeld is, er dan wordt bekeken of een nieuwe beschikking nodig is.

Deelconclusie 3: Beperkt toezicht op/handhaving van nazorglocaties.

De nazorglocaties hebben in het handhavingsbeleid een lage prioriteit gekregen, waardoor de provincie niet op eigen initiatief controlebezoeken uitvoert. Het toezicht is beperkt tot het controleren van monitoringsrapportages en het reageren op meldingen. Uit het dossieronderzoek blijkt dat regelmatig afwijkingen in de nazorg hebben plaatsgevonden (zoals het niet of niet tijdig indienen van een monitoringsrapportage) en dat de provincie daar niet altijd actie op onderneemt. Vanuit de provincie is aangegeven dat men vóór de invoering van de RUD inzicht tracht te krijgen in de resterende werkvoorraad in relatie tot vervolgacties, zodat goed in beeld is waar vervolgacties nodig zijn.

Deze conclusie is gebaseerd op bevindingen 12, 13 en 16.

Toelichting:

In het handhavingsbeleid van de provincie Utrecht is aan nazorglocaties een lage prioriteit toegekend. Bij de risico-inventarisatie zijn voor elk taakveld (waaronder het taakveld Wet bodembescherming) de risico's ingeschat en geprioriteerd. Nazorg maakt onderdeel uit van de risico-inventarisatie en is verdeeld in drie categorieën. Voor de drie nazorgcategorieën zijn de risico's laag ingeschat. De provincie heeft geen risico-inschatting per locatie gemaakt. Er vindt dus binnen de drie categorieën geen nadere differentiatie op het gebied van risico's plaats. Een locatie met een hoog risico krijgt daardoor alsnog een lage prioriteit. De verantwoordelijke gedeputeerde heeft in

een bestuurlijk interview met de Rekenkamer aangegeven het maken van een risico-inschatting per locatie binnen de bestaande categorieën wenselijk te vinden en het maken van een dergelijke inschatting op te willen pakken.

Het toezicht beperkt zich tot het controleren van monitoringsrapportages en het reageren op meldingen. In principe worden geen controlebezoeken uitgevoerd op nazorglocaties. Voor nazorglocaties waar de verontreiniging is afgedekt met een laag schone grond, en dus geen sprake is van monitoring, betekent dit dat niet wordt toegezien op de instandhouding van de leeflaag.

In 2009 heeft de provincie een eenmalige actie uitgevoerd om te bekijken wat de resultaten zouden zijn als er wel fysieke controles zouden worden gedaan bij passieve nazorglocaties. Om die reden zijn toen tien passieve nazorglocaties bezocht. Uit de controles bleek dat in meerdere gevallen niet was gemeld dat er gegraven was, terwijl dit in verband met de restverontreiniging wel had gemoeten. Wanneer dit niet gebeurt, kunnen directe risico's ontstaan voor mens, dier en milieu en/of kan de verontreiniging worden verspreid. Degenen aan wie de beschikkingen op de nazorg gericht waren bleken niet altijd goed te hebben beseft wat er in de beschikking was opgenomen. Omdat prioritering per categorie nazorglocaties heeft plaatsgevonden, waarbij deze categorie een lage prioriteit heeft gekregen, zijn door de provincie verder geen conclusies verbonden aan deze eenmalige actie.

De ingediende monitoringsrapportages worden beoordeeld door de provincie. De provincie kent sinds kort een systeem dat signaleert wanneer een monitoringsrapportage niet binnen is gekomen.¹ Vanuit de provincie is aangegeven dat bij de overgang naar het nieuwe bodeminformatiesysteem geconstateerd is dat voor circa 25% van de bodemsaneringslocaties niet goed in beeld was welke vervolgstap moest worden genomen. Om die reden is men gestart met het project "Opschoning werkvoorraad Wbb". Het project beoogt vóór de invoering van de RUD inzicht te krijgen in de resterende werkvoorraad in relatie tot vervolgcacties. Zo moet worden voorkomen dat geplande deelsaneringen of monitoringsrapportages die nog binnen moeten komen, buiten beeld raken.

Uit de vier onderzochte dossiers is gebleken dat regelmatig afwijkingen in de nazorg plaatsvinden (zoals het niet of niet tijdig indienen van een monitoringsrapportage) en dat de provincie hier niet altijd actie op onderneemt.

Aanbeveling 9: Bekrachtig het voornemen van GS om de risico-gestuurde handhaving te verbeteren.

Bekrachtig de aanpak om een risico-inschatting per locatie binnen de bestaande categorieën te maken en zorg dat ook locatiebezoeken zullen worden afgelegd:

1. Pleeg het meeste toezicht op locaties met hoge risico's.
2. Controleer af en toe, steekproefsgewijs en eventueel in combinatie met andere handhavingstaken ook op locaties met lage risico's.
3. Leg de bevinding van het toezicht per risicocategorie vast in de periodieke verantwoordingsrapportages.
4. Gebruik de uitkomsten om zo nodig de risico-inschattingen bij te stellen.

Aangezien hiermee het eerder door u vastgestelde beleid wijzigt, is het van belang de hiervoor de benodigde middelen beschikbaar te stellen. Dit kan door een herschikking van de bestaande middelen en/of door het beschikbaar stellen van aanvullende middelen.

¹ Nota van bevindingen, paragraaf 3.1.2., toelichting bevinding 5, Tabel 6.

Reactie Gedeputeerde Staten

Op de hierna volgende pagina's is de reactie van Gedeputeerde Staten van de provincie Utrecht op de conclusies en aanbevelingen opgenomen.

Archimedeslaan 6
3584 BA Utrecht
Postbus 80300
3508 TH Utrecht

Tel. 030-2589111
Fax 030-2582564
www.provincie-utrecht.nl

Aan:
Randstedelijke Rekenkamer
Mevrouw dr.ir. A. Hoenderdos-Metselaar MBA
De heer dr. G. Molenaar
Teleportboulevard 110
1043 EJ AMSTERDAM

Datum 5 maart 2013
Nummer 80DCF801
Uw brief van 29 januari 2013
Uw nummer 2013/GM/010
Bijlage geen

Geachte mevrouw Hoenderdos-Metselaar / heer Molenaar,

Met uw bovengenoemde brief zond u ons de bestuurlijke nota (concept) "Nazorg bij restverontreiniging na bodemsanering". Met belangstelling hebben wij van deze nota kennis genomen en wij maken graag van de mogelijkheid gebruik hierop te reageren. In het bijzonder op de aanbevelingen die u op basis van de conclusies van het onderzoek aanreikt.

Allereerst willen wij u dankzeggen voor de wijze waarop het onderzoek is uitgevoerd. Door de ambtelijke dienst is de samenwerking met uw medewerkers als constructief en uiterst prettig ervaren. Met voldoende overlegmomenten en ruime gelegenheid tot het beantwoorden van vragen en het toelichten van onze werkwijze zijn wij ervan overtuigd, dat uw nota zorgvuldig tot stand is gekomen. Wij herkennen ons dan ook grotendeels in de resultaten van het onderzoek en de daarbij geformuleerde conclusies.

Eveneens zijn wij u erkentelijk voor de door u aangedragen verbeteringsuggesties in de vorm van de aanbevelingen. Hieronder geven wij per aanbeveling onze reactie en of - en zo ja op welke wijze - deze een vervolg krijgt. Wij zullen ons inspannen om hieraan gevolg te geven.

Aanbeveling 1:

Vraag GS om de registratie van nazorglocaties in het bodeminformatiesysteem op orde te brengen.

Onze reactie:

Deze aanbeveling past bij de continue actualisatie en verbeteringen van het bodeminformatiesysteem. Voor zover hiermee de *aard van de nazorg* (gebruiksbeperkingen en zorgmaatregelen) wordt bedoeld, zullen wij - waar nodig - dit onderdeel van het proces verbeteren/verduidelijken. Echter, het registreren van de *stoffen* waaruit de restverontreiniging bestaat, is op grond van wet- en regelgeving niet verplicht. Wij hebben daarom in de prioritering bij het benoemen van taken en bijbehorende activiteiten er bewust voor gekozen de registratie in het bodeminformatiesysteem te beperken tot hetgeen ons door de wet en het Ministerie van I&M is opgelegd. Om dezelfde reden kan van een inhaalslag geen sprake zijn.

Het provinciehuis is per openbaar vervoer vanaf Utrecht CS te bereiken via GVVU-lijn 11 (richting De Uithof).

Heeft u klachten? Provinciale klachtencommissie, 030-2583322.

Het bodeminformatiesysteem geeft op hoofdlijnen de actuele status van een verontreiniging weer en heeft daarmee een signaalfunctie. Indien nodig of gewenst kunnen de meest actuele rapportages van de bodemonderzoeken bij de provincie worden geraadpleegd om meer gedetailleerde informatie (zoals bijvoorbeeld stoffen en concentraties) te achterhalen.

Aanbeveling 2:

Vraag GS om contact met het Kadaster op te nemen om gezamenlijk afspraken te maken om de registratie bij het Kadaster te verbeteren.

Onze reactie:

Wij zullen met het Kadaster nagaan of en zo ja, op welke wijze, de registratie kan worden verbeterd door onderling nadere procesafspraken te maken over het aanleveren van gegevens en controle hierop c.q. bevestiging hiervan.

Aanbeveling 3:

Overweeg om meer actief te communiceren, bijvoorbeeld door informatie over nazorglocaties publiek toegankelijk te maken, zodat het waarschijnlijker is dat perceeleigenaren en gebruikers goed op de hoogte zijn van de beperkingen.

Onze reactie:

Ondersteund door de huidige wet- en regelgeving alsmede de verdere versoepeling en deregulering van overheidstaken staan wij op het standpunt, dat de primaire verantwoordelijkheid voor het naleven van nazorgverplichtingen en gebruiksbeperkingen bij de perceeleigenaren rust. Indien wij als bevoegd gezag een uitspraak hebben gedaan in het kader van de Wet bodembescherming staat dit geregistreerd bij het Kadaster en kan men zo nodig inzage krijgen in de dossiers, die publiek toegankelijk zijn. Wij zien binnen de provincie geen mogelijkheden om hierin meer actief te communiceren, vooral ook omdat de provincie geen (tijdig) zicht heeft op bijvoorbeeld vastgoedtransacties, bouwplannen en andere initiatieven waar nazorgverplichtingen en gebruiksbeperkingen een rol spelen. Deze aanbeveling zullen wij dan ook niet overnemen.

Aanbeveling 4:

Vraag GS het documentmanagementsysteem zo in te richten dat de belangrijke documenten voor bodemsanering eenvoudig zijn terug te vinden.

Onze reactie:

Het recent ingevoerde documentmanagementsysteem Documentum is onderdeel van de structuur volgens het Documentair Structuur Plan (DSP) die voor de gehele provincie is gekozen. Deze is en blijft leidend, ook voor de documenten betreffende bodemsanering. De door de Rekenkamer opgevraagde dossiers zijn uiteindelijk wel allemaal beschikbaar gekomen, maar wij zullen deze aanbeveling meenemen in de verbeteringslag die binnenkort plaatsvindt.

Aanbeveling 5:

Vraag GS in de beschikking op het saneringsplan duidelijk te maken dat bij de gekozen saneringsdoelstelling de nazorgmaatregelen en gebruiksbeperkingen zoveel mogelijk zijn beperkt.

Onze reactie:

Het minimaliseren van nazorg en gebruiksbeperkingen maakt onderdeel uit van de afweging van saneringsvarianten door de initiatiefnemer waarna dit met de gekozen variant wordt opgenomen in het saneringsplan en vervolgens aan ons ter instemming wordt voorgelegd. Wij zien geen noodzaak om dit afzonderlijk in de beschikking op te nemen.

Aanbeveling 6:

Vraag GS ervoor te zorgen de *procedure* voor het nemen van beschikkingen op het nazorgplan aan te vullen met de ontbrekende aspecten, zoals hoe de evaluatie van de nazorg moet plaatsvinden en hoe de status van nazorglocaties moet worden beoordeeld.

Onze reactie:

Momenteel wordt het kwaliteitssysteem, waarin deze procedure is opgenomen, geactualiseerd omdat deze op een aantal punten door onder meer wetwijzigingen is achterhaald. Deze aanbeveling zullen wij met de actualisatie meenemen.

Aanbeveling 7:

Bekrachtig het voornemen van GS om de mogelijkheid mee te nemen om, indien de situatie zich voordoet, bij een nazorgplan een financiële zekerheidsstelling te vragen.

Onze reactie:

Daar waar een overheidsorgaan de initiatiefnemer is voor een sanering met nazorgverplichtingen (hetgeen vaak het geval is), zijn financiële zekerheden in de vorm van bijvoorbeeld bankgaranties overbodig. Voor zover het bedrijven en particulieren betreft kan een financiële zekerheidsstelling uitkomst bieden, wanneer - zoals in de huidige wetgeving ook is opgenomen - de kosten van de sanering en nazorg voor meer dan 50% ná een periode van tenminste vijf jaar na beschikking zullen worden gerealiseerd. Aangezien dit relatief weinig voorkomt, wordt van deze mogelijkheid geen gebruik gemaakt. Niettemin zullen wij deze aanbeveling overnemen en daar waar dit van toepassing is de initiatiefnemer ook vragen om een financiële zekerheidsstelling. Wij zullen dit bij actualisatie van het kwaliteitssysteem in de betreffende procedure opnemen.

Aanbeveling 8:

Vraag GS om, indien een nazorgdossier van vóór 2006 in het kader van toezicht in beeld is, te bekijken of een nieuwe beschikking nodig is.

Onze reactie:

Vóór 2006 was het niet verplicht een afzonderlijk nazorgplan op te stellen en door de provincie te laten bekrachtigen met een beschikking. Eventuele gebruiksbeperkingen en nazorgmaatregelen na sanering werden destijds in het evaluatieverslag van de sanering opgenomen. Ook de normen voor het treffen van maatregelen zijn sindsdien sterk verruimd. Nú alsnog een beschikking nemen op basis van wetgeving van vóór 2006 is juridisch gezien niet mogelijk. Evenmin hebben wij mogelijkheden om op eigen initiatief een nieuwe beschikking op te stellen, maar ook niet om de oorspronkelijke beschikkinghouder te verplichten alsnog een plan in te dienen en een nieuwe beschikking aan te vragen. Bovendien zijn de onderzoeksresultaten veelal verouderd en zal voor het nemen van een besluit de verontreinigings situatie opnieuw door aanvullend onderzoek in beeld moeten worden gebracht, wat aanzienlijke kosten voor de aanvrager met zich meebrengt. Juist doordat de verontreinigingspluim na sanering niet langer in beeld hoeft te blijven (zie ook onze reactie op aanbeveling 5), is bij latere activiteiten in de ondergrond de initiatiefnemer verplicht zich van de grondwaterkwaliteit en de eventuele noodzaak van het treffen van maatregelen door onderzoek op de hoogte te stellen. Het vastleggen van een momentopname met een nieuwe beschikking heeft ons inziens daarom geen toegevoegde waarde en brengt onnodige kosten met zich mee. Gelet op bovengenoemde overwegingen zullen wij deze aanbeveling niet overnemen.

Aanbeveling 9:

Bekrachtig het voornemen van GS om de risicogestuurde handhaving te verbeteren.

Onze reactie:

Daartoe genoodzaakt door de beperkt beschikbare menskracht en middelen hebben wij de handhavingsactiviteiten van *alle* taakvelden geprioriteerd op basis van een eind 2011 met behulp van een extern bureau uitgevoerde risicoanalyse. Hierbij zijn per taakveld de risico's bepaald op basis van naleefgedrag, het risico dat regels worden overtreden en de effecten van die overtredingen. In het door ons vastgestelde Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving 2012 is het resultaat van deze prioritering opgenomen, waarbij een klasse-indeling is aangehouden. Een verdere differentiatie op locatieniveau is door het gebrek aan middelen die een dergelijke exercitie vraagt bewust niet gemaakt. Wij onderschrijven echter wel de constatering van de Rekenkamer dat op een aantal bijzondere nazorglocaties de risicoanalyse kan leiden tot een hogere klasse-indeling voor die specifieke locaties. Dat vergt maatwerk.

Wij zijn bereid na te gaan op welke wijze wij de risicogestuurde handhaving kunnen verbeteren. Wij zullen deze aanbeveling dan ook overnemen en een op dit beleidsitem toegespitste verdiepende risicoanalyse uitvoeren.

Hoogachtend,
Gedeputeerde Staten,
namens hen,

drs. R.E. de Vries,
portefeuillehouder Milieu

Nawoord Rekenkamer

De Rekenkamer dankt GS voor hun reactie. Ook de Rekenkamer heeft de samenwerking tijdens dit onderzoek als zeer constructief ervaren. We zijn verheugd dat GS zich grotendeels herkennen in de door ons geformuleerde conclusies en het merendeel van de aanbevelingen onderschrijven. Op enkele punten geven wij graag nog een reactie.

In reactie op aanbeveling 5 geven GS aan het niet noodzakelijk te vinden om de afweging tussen de gekozen saneringsdoelstelling aan de ene kant en de nazorg en gebruiksbependingen aan de andere kant, in de beschikking op te nemen. Het beperken van nazorg zou vanuit meerdere oogpunten een belangrijk uitgangspunt bij de keuze voor de saneringsdoelstelling moeten zijn. In de Memorie van Toelichting op de Wet bodembescherming is opgenomen dat de saneerder bij de voorgestelde saneringsvariant duidelijk moet maken, dat daarmee de nazorg zoveel mogelijk is beperkt. Vervolgens is het aan het bevoegd gezag om dit aspect *expliciet* te toetsen bij de vaststelling van het saneringsplan.² De beschikking op het saneringsplan is volgens de Rekenkamer het meest aangewezen document om zo'n toets expliciet te maken.

In de reactie van GS op aanbeveling 8, namelijk het incidenteel bekijken of in oudere nazorgdossiers een nieuwe beschikking nodig is, noemen GS onder andere een aantal juridische bezwaren. Voor wat betreft deze juridische bezwaren willen wij wijzen op de mogelijkheden die Rijkswaterstaat Leefomgeving (voormalig AgentschapNL) heeft aangedragen voor nazorglocaties van vóór 2006.³ Een mogelijkheid die Rijkswaterstaat noemt is het nemen van een beschikking (op grond van artikel 37 Wbb) waarin de provincie kan aangeven welke maatregelen in het belang van de bescherming van de bodem alsnog genomen moeten worden genomen en/of waarbij de provincie de risico's anders vaststelt wegens niet of onvoldoende uitgevoerde nazorg.

De Rekenkamer ziet met belangstelling de reactie van PS op het onderzoek tegemoet.

² Art. 38 Wet bodembescherming & Tweede Kamer, vergaderjaar 2003–2004, 29 462, nr. 3 (MvT), p. 28.

³ <http://www.rwsleefomgeving.nl/onderwerpen/bodem-ondergrond/bodemsanering/vragen/nazorg/faq/nazorgplan-wettelijk/>

HOOFDSTUK 1

Inleiding

1.1 Aanleiding en achtergrond

In 1980 kwam in Nederland het gifschandaal in Lekkerkerk aan het licht. Een hele nieuwbouwwijk bleek gebouwd te zijn op sterk verontreinigde grond. De opschudding na de vondst van het gif was aanleiding om in 1987 een wet op de bodembescherming in te voeren, met daarin de voorwaarden die (kunnen) worden verbonden aan het verrichten van handelingen in of op de bodem. Deze wet gaat uit van het principe dat de vervuiler of eigenaar/gebruiker de kosten van de sanering betaalt. Bodemsanering is het beperken en zoveel mogelijk ongedaan maken van bodemverontreinigingen. Bij verontreinigingen van vóór 1987 is het moeilijker om de kosten te verhalen en financiert de overheid vaak (gedeeltelijk) de sanering.

Meestal zijn bodemverontreinigingen veroorzaakt door onzorgvuldige omgang met stoffen en het - legaal of illegaal - storten van afval. Potentieel verdachte locaties zijn bijvoorbeeld plaatsen waar een chemische wasserij of benzinstation heeft gestaan. Mensen kunnen op verschillende manieren in aanraking komen met bodemverontreinigingen. Bij de bovengrond kan dit bijvoorbeeld door consumptie van op de vervuilde bodem geteelde groenten, huidcontact met de verontreiniging bij graven of tuinieren, inslikken van verontreinigde gronddeeltjes of inademen van opwaaiend stof, dan wel gas of damp die vanuit de grond ontsnapt. Bij de ondergrond speelt voornamelijk de verspreiding van de verontreiniging met het grondwater een rol. Op het moment dat een verontreiniging opgelost is in het grondwater kunnen er door de grondwaterstroming grote verontreinigingspluimen ontstaan die op een bepaald moment het oppervlaktewater of een drinkwaterwingebied bereiken. De verschillende soorten risico's bepalen of een bovengrond- en/of ondergrondsanering nodig is.

Momenteel is er veel aandacht voor de bodemsaneringsoperatie, die tot doel heeft ernstige verontreinigingen van vóór 1987 waar sprake is van onaanvaardbare risico's met spoed te saneren. De provincies voeren hierbij de regie en zijn medeverantwoordelijk voor het eindresultaat. Uit oriënterende gesprekken die de Rekenkamer voerde met o.a. de ambtelijke organisaties en bodemexperts bleek dat er echter veel minder aandacht is voor de fase ná sanering; de nazorgfase. Nazorg is nodig indien na sanering een ernstige restverontreiniging achterblijft en beperkingen in het gebruik van de bodem en/of maatregelen in het belang van de bescherming van de bodem noodzakelijk zijn. Nazorg heeft tot doel het risico van blootstelling aan en verergering van de restverontreiniging te beheersen. Op grond van de wet zijn de provincies verantwoordelijk voor zowel de vergunningverlening als het toezicht op het gebied van nazorg bij restverontreinigingen.⁴ Hoewel (een deel van) de provinciale taken bij de Regionale Uitvoeringsdiensten (RUD's) zal worden neergelegd, blijft de provincie eindverantwoordelijk voor de uitvoering van de taken.

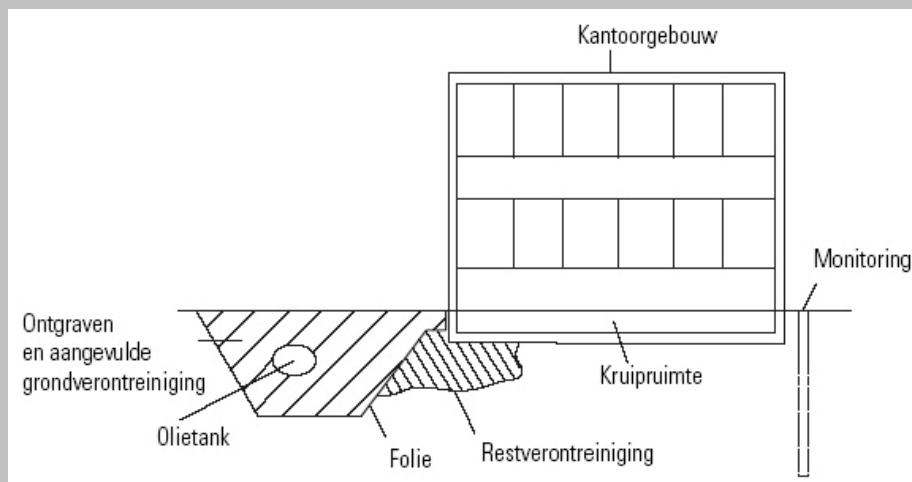
Bodemverontreinigingen die een risico vormen voor mens of milieu worden bij voorkeur weggehaald. Dat is echter niet altijd mogelijk of gewenst. Vaak kan het technisch niet, of niet helemaal, bijvoorbeeld omdat het onder een gebouw ligt. Een andere reden kan zijn dat saneren zo duur is dat de kosten en de opbrengst (verminderd milieurisico) niet langer in een verantwoorde verhouding staan. Tenslotte is verplaatsing van vervuild materiaal

⁴ Grote gemeenten binnen de provincies vervullen zelf de bevoegd gezagrol Wbb. In de Randstad zijn dit de gemeenten Alkmaar, Amersfoort, Amsterdam, Den Haag, Dordrecht, Haarlem, Leiden, Rotterdam, Schiedam, Utrecht en Zaanstad.

niet altijd milieuhygiënisch doelmatig. In deze gevallen blijft de verontreiniging op de betreffende plaats achter. Maar dan wel zodanig dat er geen onaanvaardbaar risico is voor mens en milieu. Om dit te bereiken worden zo nodig maatregelen getroffen, zoals het aanbrengen van isolatie of een schone deklaag. Vervolgens wordt de 'veilige' situatie in stand gehouden door middel van nazorg en wordt mogelijke verspreiding bewaakt door monitoring. Naast nazorgmaatregelen kan nazorg ook bestaan uit het opleggen van gebruiksbeperkingen. Zo kan bijvoorbeeld worden opgelegd dat een tuin niet als moestuin gebruikt mag worden, dat grondwater niet mag worden onttrokken of dat niet gegraven mag worden.

Voorbeeld: Nazorg bij isolatie van de restverontreiniging

Op een groot industrieterrein is een nabij een kantoorgebouw gelegen olietank verwijderd. Daarbij is tevens alle grondverontreiniging buiten het gebouw verwijderd. Onder het gebouw is sprake van een restverontreiniging met minerale olie in de grond. Tussen de schone aanvulling van de ontgravingsput en de restverontreiniging onder het gebouw is een kunststof-folie aangebracht. Zoals vastgelegd in het saneringsplan, zal de restverontreiniging pas worden verwijderd wanneer het kantoorgebouw zal worden gesloopt. Om eventuele verspreiding van de restverontreiniging of uitdamping naar het gebouw vast te kunnen stellen, zullen jaarlijks grondwatermonsters worden genomen uit de 3 geplaatste peilbuizen.

Bron: www.bodemrichtlijn.nl

Restverontreiniging na bodemsanering komt steeds vaker voor. Dit komt doordat in de loop van de jaren het accent bij bodemsaneringen is verlegd van multifunctioneel saneren naar functiegericht saneren. Multifunctioneel wil zeggen geschikt voor alle soorten gebruik van de grond en betekent dus volledige sanering. Functiegericht wil zeggen geschikt voor het huidige of toekomstige gebruik van de grond.⁵ Hierdoor worden restverontreinigingen geaccepteerd, waarbij het de voorkeur heeft nazorg zoveel mogelijk te beperken. Minder saneren betekent namelijk wel dat er meer beheer van verontreinigde bodems nodig is. De accentverschuiving naar het functiegericht saneren heeft ertoe geleid dat nazorg in 2006 een uitdrukkelijke plek in de wet kreeg. Vanaf dat moment is een nazorgplan verplicht, dat ter instemming aan Gedeputeerde Staten (GS) moet worden voorgelegd. Vóór 2006 waren de onderwerpen evaluatie en nazorg 'gebrekking geregeld'.⁶

Uiteraard brengt het niet volledig verwijderen van verontreinigingen ook risico's met zich mee. Soms worden de gebruiksbeperkingen (onbewust) door de bewoners of andere gebruikers niet nageleefd: er worden bijvoorbeeld vijvers tot in de stortlaag gegraven, er worden gaten in de beganegrondvloer geboord (uitdampingsrisico's) of er

⁵ Bij mobiele verontreinigingen kan de saneringsdoelstelling niet worden verbonden aan een functie van een locatie, maar dient de saneringsaanpak er op gericht te zijn het risico van verspreiding van verontreinigende stoffen zoveel mogelijk te beperken.

⁶ Tweede Kamer, Vergaderjaar 2003-2004, 29 462, nr. 3, p. 12.

worden te diep wortelende bomen geplant. Daarnaast kan het voorkomen dat de verontreiniging zich toch verder verspreidt dan verwacht of kunnen technische voorzieningen die dit moeten voorkomen falen. Het gevolg hiervan kan zijn dat de behaalde saneringsdoelstelling niet in stand blijft en aanvullende (sanerings-/nazorg)maatregelen moeten worden genomen. Het is daarom van belang dat de provincie toezicht houdt op de nazorglocaties.

Wanneer blijkt dat de nazorg waarmee GS hebben ingestemd niet (juist) wordt uitgevoerd, is er sprake van handelen in strijd met de wet. In zo'n geval kan een last onder dwangsom worden gegeven, bestuursdwang worden toegepast en/of aangifte bij het OM worden gedaan wegens een economisch delict.

Zes jaar na de verankering van nazorg in de Wet bodembescherming is het een goed moment om terug te kijken hoe de provincies hun taken op dit gebied hebben vorm gegeven.

1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen

Het doel van dit onderzoek is om inzichtelijk te maken hoe de provincie haar rol ten aanzien van de nazorg bij restverontreiniging na bodemsanering heeft georganiseerd. De uitkomsten van het onderzoek zullen we gebruiken om Provinciale Staten (PS) handvatten te bieden om het functioneren van het provinciale bestuur met betrekking tot nazorg bij restverontreinigingen verder te verbeteren. De onderzoeksvragen zijn geformuleerd op basis van de vigerende wet- en regelgeving.

Centrale onderzoeksvraag:

Heeft de provincie voldoende grip op de nazorg bij restverontreiniging na bodemsanering?
--

De centrale onderzoeksvraag wordt beantwoord aan de hand van volgende vier deelvragen. De uitwerking van de onderzoeksvragen en de wijze waarop deze beantwoord zullen worden, komen aan bod in paragraaf 1.4.

1. Heeft de provincie een volledig overzicht van alle nazorglocaties met de actuele status en zijn deze locaties kenbaar gemaakt voor derden?
2. Voert de provincie sinds 2006 haar taken als plantoetsers ten aanzien van de nazorg adequaat uit?
 - a. Toetst de provincie de afweging tussen de mate van sanering en de mate van nazorg expliciet bij de instemming met het saneringsplan?
 - b. Toetst de provincie de nazorgplannen van de saneerder aan wet- en regelgeving?
3. Heeft de provincie ervoor gezorgd dat de nazorgmaatregelen en gebruiksbeperkingen van vóór 2006 helder zijn vastgelegd?
4. Voert de provincie haar handhavingstaken ten aanzien van de nazorg adequaat uit?
 - a. Ziet de provincie toe op de uitvoering van de nazorg door de hiervoor aangewezen verantwoordelijke?
 - b. Reageert de provincie op geconstateerde afwijkingen op de afgesproken nazorg?

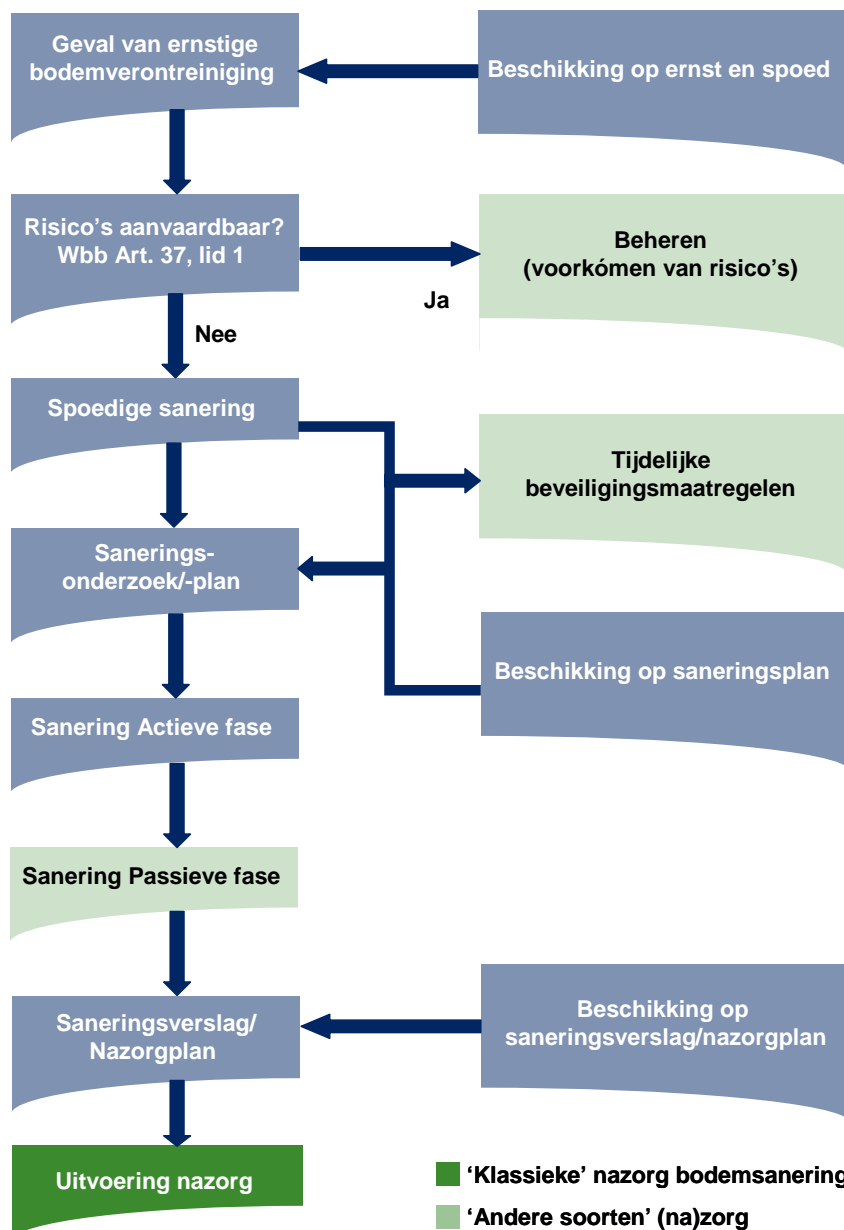
Ad 2 en 3. Het nazorgplan is wettelijk ingevoerd op 1 januari 2006 en vanaf dat moment worden strengere eisen gesteld aan de nazorg. Nazorg werd vóór die datum opgenomen in saneringsplannen.

1.3 Afbakening

Bij bodemverontreinigingen kunnen verschillende vormen van (na)zorg aan de orde zijn:

- het beheer (c.q. het voorkómen van risico's) van niet gesaneerde, verontreinigde locaties;
- het in stand houden van tijdelijke beveiligingsmaatregelen voorafgaand aan een sanering;
- de uitvoering van de passieve saneringsfase;
- de 'klassieke nazorg', het in stand houden van een situatie nadat het saneringsdoel is behaald.

In Figuur 1 is bovenstaande schematisch weergegeven.

Figuur 1 Verschillende vormen van (na)zorg bij bodemverontreinigingen. Gebaseerd op het SKB Cahier Nazorg.

Juridisch gezien is er sprake van nazorg indien er na uitvoering van de sanering nog verontreiniging resteert en dat deze verontreiniging het instellen van beperkingen in het gebruik van de bodem dan wel maatregelen in het belang van de bescherming van de bodem, noodzakelijk maakt. In Figuur 1 is dit aangegeven als 'klassieke nazorg bodemsanering'. Dit onderzoek richt zich dan ook uitsluitend op deze klassieke nazorg. Vanwege de verschuiving van multifunctioneel naar functiegericht saneren, blijft vaker een restverontreiniging achter en komt deze vorm van nazorg steeds meer voor.

Het onderzoek richt zich **niet** op:

- nazorg bij gesloten stortplaatsen voor zover er geen sprake is van klassieke nazorg;
- de wijze waarop de provincie bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen rekening houdt met nazorglocaties (de insteek is de locatie op zich en niet het ruimtelijk orderingsbeleid);
- het treffen van sancties door de provincie.

1.4 Werkwijze en selectie nazorglocaties voor dossieronderzoek

De Rekenkamer heeft relevante beleidsdocumenten bestudeerd en gesprekken met de ambtelijke organisatie gevoerd. Daarnaast hebben we dossieronderzoek gedaan bij een selectie van nazorglocaties. Bij deze selectie hebben we voor een zo goed mogelijke verdeling gezorgd qua type saneerder (provincie of derden), spreiding in tijd (sanering korter of langer geleden), type nazorg en de risico's die zich kunnen voordoen wanneer de nazorg niet goed wordt uitgevoerd. Bij de selectie van nazorglocaties hebben we ook rekening houden met de recente landelijke beleidsontwikkeling. In dit nieuwe beleid is bijvoorbeeld voor achtergebleven grondwaterverontreinigingen vastgelegd dat nazorg in de vorm van monitoring alleen verplicht is wanneer er sprake is van een grote restverontreiniging ($\geq 1.000 \text{ m}^3$) en wanneer kwetsbare objecten (zoals een drinkwaterwinning) in de omgeving aanwezig zijn. De Rekenkamer heeft zich bij de selectie van nazorglocaties laten ondersteunen door een in bodembescherming gespecialiseerd adviesbureau. Uiteindelijk hebben we tien nazorglocaties geselecteerd waarvoor we het dossieronderzoek hebben uitgevoerd, deze zijn weergegeven in Tabel 1.

Voor zover er bij de beoordeling in het dossieronderzoek bij de geselecteerde nazorglocaties relatief veel tekortkomingen zijn geconstateerd, geeft dit ook een indicatie dat er in het algemeen sprake is van tekortkomingen. Vanwege het kleine aantal locaties waarbij dossieronderzoek is gedaan, kan echter geen exacte uitspraak gedaan worden over de mate waarin deze tekortkomingen in het algemeen voorkomen. De Rekenkamer merkt daarnaast op dat het dossieronderzoek op onderdelen niet bij alle tien geselecteerde nazorglocaties kon worden uitgevoerd. Dit komt doordat sommige beoordelingscriteria alleen betrekking hebben op:

- locaties waarvoor de saneringsplannen na 2006 zijn ingediend;
- locaties waarvoor de nazorgplannen na 2006 zijn ingediend;
- locaties waarvoor de nazorgplannen vóór 2006 zijn ingediend.

Vanwege het kleine aantal nazorglocaties en omdat nazorg in de provincie Flevoland minder omvangrijk is vanwege de relatief schone bodem, is in overleg met een delegatie van Statenleden besloten om voor deze provincie geen dossieronderzoek uit te voeren. Afsproken is om alleen op basis van een analyse van de beleidsdocumenten en de interviews een verkorte rapportage voor de provincie Flevoland uit te brengen.

Tabel 1 Overzicht geselecteerde nazorglocaties voor dossieronderzoek

	Locatie	Type saneerder	Type nazorg	Ligging	Jaartal saneringsplan	Jaartal nazorgplan
1.	St. Anthoniedijk in Maartensdijk	Provincie	IBC	Landelijk gebied	2001	2009
2.	Blikkenburg/Zinzendorflaan 2 in Zeist	Derde	Registratie	Stedelijk gebied	1998	2006
3.	Bloemendaalseweg in Vianen	Milieudienst	Monitoring	Landelijk gebied	2003	2008
4.	2 ^e Brandenburgerweg 19 in Bilthoven	Gemeente	Registratie	Bedrijfsterrein	2001	2003
5.	Eigendomweg 18 in Soest	Gemeente	Registratie	Stedelijk gebied	2011	2012
6.	Herenweg 31 in Wilnis	Derde	Registratie	Landelijk gebied	2004	2009
7.	Hofplein 13 in Vianen	Gemeente	Registratie	Stedelijk gebied	2005	2008
8.	Kievitstraat 15 in Woerden	Derde	Registratie	Stedelijk gebied	2002	2005
9.	Rijksstraatweg 21 in Leersum	Provincie	Registratie	Bedrijfsterrein	2006	2009
10.	Zandeiland in Vinkeveen	Recreatieschap	Monitoring	Landelijk gebied	2000	2003

St. Anthoniedijk in Maartensdijk. Aan de St. Anthoniedijk lag een stortplaats die grofweg tussen de jaren '40 en '80 in gebruik geweest. De sanering heeft in gedeelten plaatsgevonden. Het laatste gedeelte is in 2008 gesaneerd. Op het laatst gesaneerde deel van de voormalige stortplaats is stortmateriaal aangetroffen dat sterk verontreinigd is met enkele zware metalen en PAK. Ook het grondwater is verontreinigd.⁷ De nazorg bestaat uit het gefaseerd treffen van IBC-maatregelen waarbij er in deze fase dient te worden gemonitord. Daarnaast gelden enkele gebruiksbeperkingen.

Blikkenburg in Zeist. Ook bij deze locatie gaat het om een voormalige stortplaats. Hierdoor is een bodemverontreiniging met zware metalen en PAK ontstaan. Tevens bevonden zich op het terrein drie ondergrondse tanks (gebruikt als opslag van huisbrandolie voor verwarming van een school) waardoor een verontreiniging met minerale olie en BTEX(N) in de bodem en het grondwater is ontstaan.⁸ Na de grondsanering, is een leeflaag aangebracht die in stand moet worden gehouden.

Bloemendaalseweg in Vianen. Deze locatie betreft de sanering van onder andere een voormalig woonwagenkamp en autosloperij. Als gevolg daarvan is er sprake van een sterke verontreiniging met minerale olie, koper, lood, zink, cadmium en asbest.⁹ Na de grondsanering, is een leeflaag aangebracht die in stand moet worden gehouden. Het grondwater dient te worden gemonitord.

⁷ Geofox-Lexmond, 7 april 2009, Evaluatierapport "Perceel Sturkenboom", p. 3 en 4.

⁸ Infrasoil, 26 oktober 2006, Evaluatierapport "Daniël Marotpark te Zeist", p.4.

⁹ Grontmij, 22 november 2007, Evaluatieverslag Bloemendaalseweg te Vianen, Voormalige autosloperij en omliggende percelen, p.

2^e Brandenburgerweg in Bilthoven. Op het perceel aan de 2e Brandenburgerweg zijn in 1933-1934 een woonhuis en een garage gebouwd. Er is sprake geweest van een bezinepomp met ondergrondse tanks. Ter plaatse van de afleverpunten en de ondergrondse tanks is ernstige bodemverontreiniging met minerale olie en BTEX(N) in grond en grondwater aangetroffen.¹⁰ In 2001 heeft een grondsanering plaatsgevonden, waarvoor gebruiksbeperkingen zijn opgelegd. De sanering van het grondwater moet nog plaatsvinden.

Eigendomweg in Soest. Op het perceel was vroeger een carrosseriefabriek aanwezig. Vanaf de jaren vijftig is op de aangrenzende percelen een auto- en motorsloperij aanwezig geweest. Nu is het perceel in gebruik als woning met tuin.¹¹ De verontreiniging van de grond bevat koper, lood en zink. De sanering heeft bestaan uit het aanbrengen van een leeflaag.

Herenweg in Wilnis. Op het perceel is nieuwbouw van een woning voorzien. In de grond is een sterke verontreiniging met zink aanwezig. De zinkverontreiniging is waarschijnlijk veroorzaakt door ophoging van het terrein met verontreinigde grond.¹² De verontreiniging is gesaneerd door isolerende maatregelen te treffen middels een verhardingslaag. Deze verhardingslaag dient in het kader van nazorg in stand te worden gehouden.

Hofplein in Vianen. Dit betreft een grote saneringslocatie met een aantal sublocaties. Het betreft een voormalig gasfabriekterrein, het tracé van een voormalige teerleiding, de voormalige “teer- en oeropslag” en de “verlande teersloot”.¹³ De sanering is (en wordt¹⁴) uitgevoerd in het kader van de toekomstige herontwikkeling van de locatie. Ook heeft op de plaats van de saneringslocatie in het verleden een kasteel gestaan. De sanering en archeologische onderzoeken en opgravingen moesten derhalve op elkaar worden afgestemd. Het deel van de sanering dat heeft geleid tot nazorg en gebruiksbeperkingen betreft de sanering onder de openbare weg. Voor die plek is besloten niet verder te saneren vanwege de aanwezige gietijzeren hoofdwaterleiding. Bij toekomstige herontwikkeling of inrichting moet er nog verder worden gesaneerd.¹⁵

Kievitstraat in Woerden. Het terrein is gelegen op een oude stortplaats waar bouw- en sloopafval, bedrijfsafval (niet chemisch) en huisvuil werd gestort. Begin 21^e eeuw heeft nieuwbouw van wooneenheden en een recreatieruimte voor verstandelijk gehandicapten plaatsgevonden. Op het terrein zijn matige en sterke verontreinigingen met koper, lood, zink en PAK's aangetoond.¹⁶ Door middel van het toepassen van geschikte grond en het aanbrengen van isolerende voorzieningen, is het terrein geschikt gemaakt voor het gewenste gebruik. De nazorg en gebruiksbeperkingen bestaan uit het instandhouden van de leeflaag en de signaleringslaag.

Rijksstraatweg in Leersum. De saneringslocatie bevindt zich net buiten de bebouwde kom van Leersum. Op de locatie is in het verleden een accubedrijf gevestigd geweest. Als gevolg daarvan is de bodem ter plaatse sterk verontreinigd met lood.¹⁷ De sterke restverontreiniging en de tijdens de sanering aangetroffen septische tank zijn geïsoleerd met foliedoek. De duurzame verharding (isolatie door aanwezige woning) en het aangebrachte foliedoek dient in stand gehouden te worden.¹⁸

¹⁰ Chemielinco (2003), 10 december 2003, Evaluatie deelsanering 2^e Brandenburgerweg 19 te Bilthoven. p.4 en p. 6.

¹¹ Aveco de Bondt (2010) Deelsaneringsplan Eigendomweg 18 te Soest, 8 december 2010.

¹² Provincie Utrecht (2004), Vaststelling ernst en urgentie en instemming saneringsplan, 21 juni 2004.

¹³ Provincie Utrecht (2008), Beschikking evaluatieverslag grond Hofplein te Vianen, d.d. 31 maart 2008.

¹⁴ Een deel van de grond(water)sanering is nog niet afgerond.

¹⁵ Provincie Utrecht (2008), Beschikking evaluatieverslag grond Hofplein te Vianen, d.d. 31 maart 2008.

¹⁶ Grondslag Milieukundig Adviesbureau B.V. (2004), Evaluatierapport Project 4189, d.d. 7 oktober 2004.

¹⁷ Witteveen + Bos (2009), Evaluatierapport Sanering Rijksstraatweg 21 te Leersum, d.d. 29 juni 2009

¹⁸ Provincie Utrecht (2005), Beoordeling evaluatierapport bodemsanering Kievitstraat 15 te Woerden, d.d. 2 december 2005.

Zandeiland in Vinkeveen. Op deze locatie is in gebruik geweest als werkeiland voor een baggermaatschappij. Hierbij zouden bodembedreigende activiteiten hebben plaatsgevonden. De locatie is opgedeeld in verschillende deellocaties. Er is sprake van zowel grond- als grondwaterverontreiniging, met voornamelijk minerale olie.¹⁹ In het kader van nazorg dient het grondwater te worden gemonitord en dienen er “oeverlijninspecties” te worden uitgevoerd. Daarnaast moet er toezicht worden gehouden op het gebruik van het eiland.²⁰

Figuur 2 laat zien waar de geselecteerde nazorglocaties zich bevinden in de provincie Utrecht.

Figuur 2 Geselecteerde nazorglocaties in Utrecht voor dossieronderzoek

1.5 Beoordelingskader

De Rekenkamer hanteert voor het maken van haar bevindingen een beoordelingskader (zie Tabel 2). Het beoordelingskader is gebaseerd op onder andere de volgende informatie:

- de Wet bodembescherming (Wbb) en aanverwante wet- en regelgeving zoals het Besluit bodemkwaliteit, het Besluit financiële bepalingen bodemsanering en de Circulaire bodemsanering;
- Handreikingen en protocollen zoals de Handhavingsuitvoeringsmethode (HUM) Wbb, de Besluitvormingsuitvoeringsmethode (BUM) Wbb en het Normblad SIKB 8001;
- Algemene inzichten uit relevante vakliteratuur.

De Rekenkamer heeft het beoordelingskader besproken met ambtelijke vertegenwoordigers van de vier provincies. Bij de beoordelingen in de hoofdstukken 2 t/m 4 is steeds voorafgaand aan de bevindingen aangegeven wat het belang is van de criteria. In deze paragraaf is er daarom voor gekozen alleen de lijst van criteria op te nemen zonder toelichting. Dit om herhaling te voorkomen.

¹⁹ Oranjewoud (2001), Evaluatierapport Saneringsmaatregelen Zandeiland 1 in de Vinkeveense plassen, mei 2001.

²⁰ Provincie Utrecht (2003), Evaluatie bodemsanering Zandeiland 1 in Vinkeveen, d.d. 22 december 2003.

Tabel 2 Beoordelingskader

Vraag 1: Heeft de provincie een volledig overzicht van alle nazorglocaties met de actuele status en zijn deze bekend gemaakt voor derden?	
Criterion 1 (H2, par. 2.1)	De provincie heeft een bodeminformatiesysteem waarin voor iedere nazorglocatie is aangegeven wat de verontreinigingssituatie en actuele status ²¹ is.
Criterion 2 (H2, par. 2.2)	De provincie biedt de beschikking op het nazorgplan aan het Kadaster aan ter inschrijving in de openbare registers.
VRAAG 2: Voert de provincie sinds 2006 haar taken als plantoetsers t.a.v. de nazorg adequaat uit?	
VRAAG 2a: Toetst de provincie de afweging tussen de mate van sanering en de mate van nazorg expliciet bij de instemming met het saneringsplan?	
Criterion 3 (H3, par. 3.1.1)	De provincie heeft bij de instemming van het saneringsplan expliciet getoetst of bij de voorgestelde saneringsoplossing de nazorg zoveel mogelijk is beperkt.
Criterion 4 (H3, par. 3.1.1)	De voorgestelde nazorg in het ingediende nazorgplan wijkt niet sterk af van de verwachte nazorg in het beschikte saneringsplan.
VRAAG 2b: Toetst de provincie de nazorgplannen van de saneerder aan wet- en regelgeving?	
Criterion 5 (H3, par. 3.1.2)	GS hebben een procedure vastgesteld voor het nemen van beschikkingen ten aanzien van het nazorgplan. Deze procedure gaat o.a. in op: <ul style="list-style-type: none"> a. de functionele scheiding van taken die betrekking hebben op de voorbereiding van de beschikking op het nazorgplan en taken die betrekking hebben op toezicht en handhaving; b. het bewaken van de behandelingstermijn van de aanvraag; c. het toetsen op de borging van de nazorg;²² d. het objectief, consistent, eenduidig, onafhankelijk en met gelijk kwaliteitsniveau toetsen op kwalitatieve en kwantitatieve volledigheid en juistheid van de informatie; e. registratie en monitoring nazorgactiviteiten; f. periodieke beoordeling van de status van de nazorg op basis van nazorgstatusrapportages; g. evaluatie van de nazorg op basis van afsluitende nazorgevaluatie rapportages.
Criterion 6 (H4, par. 4.1 zie criterium 14)	De provincie heeft een duidelijke scheiding, tenminste op persoonsniveau, aangebracht tussen taken die betrekking hebben op de voorbereiding van de beschikking op het nazorgplan en taken die betrekking hebben op toezicht en handhaving. * <i>Zie ook criterium 14.</i>
Criterion 7 (H3, par. 3.1.3)	De provincie toetst alle nazorgplannen binnen 6 maanden na ontvangst.
Criterion 8 (H3, par. 3.1.3)	Indien in het saneringsverslag is beschreven dat sprake is van een restverontreiniging na de sanering en dat sprake is van gebruiksbepalingen en/of nazorg, bewaakt de provincie dat gelijktijdig met het saneringsverslag een nazorgplan wordt ingediend.

²¹ De toezichthouder/handhaver moet voor iedere locatie altijd kunnen beschikken over een actueel overzicht van alle verplichtingen, gevoerde overleggen, controles en correspondentie.

²² De provincie moet zekerheid hebben over de borging van de nazorg: wie neemt de verantwoordelijkheid, is de continuïteit voldoende verzekerd (ook financieel), ligt de uitvoering van nazorg in goede handen, voldoet de communicatie met locatiegebruikers, omgeving en overheid, is en blijft de werking van de maatregelen c.q. aangebrachte voorzieningen voldoende.

<p>Criterion 9 (H3, par. 3.1.3)</p>	<p>De provincie heeft getoetst of het ingediende nazorgplan de volgende informatie bevat:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. NAW gegevens melder (inclusief eventuele machtiging); b. ligging van de nazorg; c. type beschikking;²³ d. informatie over de context van de nazorg; e. als sprake is van gebruiksbeperkingen, een beschrijving van de gebruiksbeperkingen; f. als sprake is van gebruiksbeperkingen, een beschrijving van de wijze van communicatie van de gebruiksbeperkingen aan de gebruikers; g. als sprake is van nazorgmaatregelen, een beschrijving van de maatregelen en de eventuele verslaglegging hiervan; h. als sprake is van nazorgmaatregelen, een begroting van de kosten; i. als sprake is van nazorgmaatregelen en de kosten van de nazorg voor meer dan 50% na vijf jaar zullen worden gerealiseerd, een toelichting op de financiering van de kosten; j. in het nazorgplan is beschreven wie verantwoordelijk is voor de uitvoering van de nazorg.
<p>Criterion 10 (H3, par. 3.1.3)</p>	<p>Teneinde te beschikken op het nazorgplan, heeft de provincie getoetst:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. of de gebruiksbeperkingen of nazorgmaatregelen voldoende zijn om er voor te zorgen dat de verontreiniging die na de sanering is achtergebleven niet zal leiden tot een vermindering van de kwaliteit van de bodem zoals beschreven in het saneringsverslag; b. of het nodig is om aan de instemming met het nazorgplan het voorschrift te verbinden dat bepaalde wijzigingen in het bodemgebruik gemeld dienen te worden.
<p>Criterion 11 (H3, par. 3.1.3)</p>	<p>Indien aan het criterium 9.i voor het kunnen vragen van een financiële zekerheidsstelling wordt voldaan en uit de toelichting op de financiering van de nazorgkosten blijkt dat de initiatiefnemer waarschijnlijk onvoldoende middelen heeft om de nazorg uit te voeren, wordt de financiële zekerheidsstelling als voorschrift in de beschikking opgenomen.</p>
<p>Vraag 3: Heeft de provincie ervoor gezorgd dat de nazorgmaatregelen en gebruiksbeperkingen van vóór 2006 helder zijn vastgelegd?</p>	
<p>Criterion 12 (H3, par. 3.2)</p>	<p>De nazorgmaatregelen en gebruiksbeperkingen zijn duidelijk vastgelegd, dat wil zeggen: niet voor meerdere uitleg vatbaar.</p>
<p>Criterion 13 (H3, par. 3.2)</p>	<p>Voor de nazorgmaatregelen is vastgelegd wie verantwoordelijk is voor de uitvoering hiervan.</p>
<p>VRAAG 4: Voert de provincie haar handhavingstaken ten aanzien van de nazorg adequaat uit?</p>	
<p>VRAAG 4a: Ziet de provincie toe op de uitvoering van de nazorg door de hiervoor aangewezen verantwoordelijke?</p>	
<p>Criterion 14 (H4, par. 4.1)</p>	<p>De provincie heeft een duidelijke scheiding, tenminste op persoonsniveau, aangebracht tussen taken die betrekking hebben op de voorbereiding van de beschikking op het nazorgplan en taken die betrekking hebben op toezicht en handhaving. * <i>Zie ook criterium 6.</i></p>
<p>Criterion 15 (H4, par. 4.1)</p>	<p>In het handhavingsbeleid zijn, op basis van een probleemanalyse, prioriteiten gesteld ten aanzien van de handhavingstaken (in het aantal en de soorten locaties). De prioriteiten bepalen welke handhavingswerkzaamheden op welke soort locaties zullen plaatsvinden. Als blijkt dat er onvoldoende capaciteit beschikbaar is om alle gewenste werkzaamheden te verrichten, wordt de werklíst aangepast op basis van een risico-inschatting per locatie. Deze risico-inschatting moet voor elke nieuwe locatie bij aanvang worden opgesteld.</p>

²³ Bij het type beschikking gaat het om de volgende informatie: (a) of de verontreiniging voor 1987 is ontstaan, (b) of een beschikking wordt aangevraagd voor het hele geval of een gedeelte, (c) of sprake is van verschillende saneringsfasen, (d) een overzicht van al afgegeven beschikkingen in het kader van de Wet bodembescherming.

<p> criterium 16 (H4, par. 4.1)</p>	<p> De provincie ziet erop toe dat de nazorg, zoals vastgelegd in het nazorgplan, wordt uitgevoerd. Hierbij dient de frequentie en de aard van controles, zoals in het handhavingsbeleid bepaald, te zijn afgestemd op en toereikend voor het type nazorglocaties.</p>
<p> criterium 17 (H4, par. 4.1)</p>	<p> De provincie legt de resultaten van iedere uitgevoerde controle vast in het bodeminformatiesysteem.</p>
<p> criterium 18 (H4, par. 4.1)</p>	<p> Periodiek, doch minstens jaarlijks, worden de resultaten van de toezichtsactiviteiten gerapporteerd en geëvalueerd.</p>
<p>VRAAG 4b: Reageert de provincie op geconstateerde afwijkingen op de afgesproken nazorg?</p>	
<p> criterium 19 (H4, par. 4.2)</p>	<p> Indien door de provincie in de uitvoering van de nazorg afwijkingen worden geconstateerd ten opzichte van de afgesproken nazorg onderneemt de provincie actie of laat dit beargumenteerd achterwege.</p>

NB: Diverse beoordelingscriteria hebben betrekking op beleid en procedures en de navolbaarheid van de toetsing van de voorgestelde sanering en nazorg. Het helder formuleren en goed vastleggen van beleid en de bijbehorende uitwerking daarvan in procedures is essentieel. Hiermee wordt geborgd dat de toetsing van de voorgestelde sanering en nazorg eenduidig gebeurt en niet afhankelijk is van de persoon die de beoordeling uitvoert of het moment waarop dit gebeurt. Indien bij de toetsing steeds dezelfde stappen doorlopen worden, versterkt dit eenduidige interpretatie. Wanneer bovendien de uitkomsten van deze stappen in de toetsing goed worden vastgelegd, is achteraf navolbaar hoe de provincie tot haar oordelen en beschikkingen komt. Dit komt de transparantie van het provinciale bestuur ten goede en voorkomt dat kennis verloren gaat.

HOOFDSTUK 2

Overzicht nazorglocaties

In dit hoofdstuk wordt onderzoeksvraag 1 beantwoord: 'Heeft de provincie een volledig overzicht van alle nazorglocaties met de actuele status en zijn deze locaties kenbaar gemaakt voor derden?'

2.1 Actueel overzicht

Criterion 1

In deze paragraaf wordt criterium 1 beoordeeld: *De provincie heeft een bodeminformatiesysteem waarin voor iedere nazorglocatie is aangegeven wat de verontreinigingssituatie en actuele status is.*

Wanneer na bodemsanering een restverontreiniging is achtergebleven, moet het ten minste bekend zijn dat er op dergelijke locaties verontreiniging aanwezig is. Dit om te voorkomen dat er 'zo maar' gegraven wordt, grond afgevoerd wordt, of gebruikswijzigingen worden doorgevoerd die tot risico's kunnen leiden. De kenbaarheid van de verontreiniging en daaraan verbonden risico's begint bij registratie van de locatie. Om toezicht te kunnen houden op de nazorglocaties, dient de provincie nazorglocaties in haar bodeminformatiesysteem te registreren.²⁴

De Rekenkamer is voor de tien geselecteerde Utrechtse nazorglocaties nagegaan welke informatie over de oorspronkelijke verontreiniging, de restverontreiniging en de nazorg is geregistreerd in het provinciale bodeminformatiesysteem.

Bevinding 1

De ambtelijke organisatie heeft naar aanleiding van dit rekenkameronderzoek een overzicht van nazorglocaties gemaakt. De provincie Utrecht is bevoegd gezag voor ongeveer 600 nazorglocaties. Het was voor de provincie relatief eenvoudig om dit aantal uit het bodeminformatiesysteem te genereren. De onderliggende digitale dossierstukken zijn echter niet overzichtelijk opgeslagen en het is dan ook moeilijk om alle bij een locatie behorende correspondentie terug te vinden.

Niet alle relevante gegevens wat betreft nazorg zijn goed geregistreerd in het Utrechtse bodeminformatiesysteem. Voor de tien nader onderzochte nazorglocaties is nagenoeg compleet geregistreerd wat de oorspronkelijke bodemverontreiniging was. De achtergebleven restverontreiniging is minder vaak geregistreerd. Bij slechts drie van de tien onderzochte locaties is zowel de categorie verontreinigende stoffen als de concentratie geregistreerd. In vijf gevallen is niets geregistreerd over de restverontreiniging. De voorgeschreven gebruiksbepalingen en zorgmaatregelen zijn in zeven van de tien gevallen goed geregistreerd. De andere drie gevallen zijn niet volledig geregistreerd.

(Criterion 1)

²⁴ Dit criterium is ontleend aan de Handhavingssuitvoeringmethode Wet bodembescherming landbodems (HUM Wbb), p. 28.

Toelichting:

Beleid en procedures

Vóór 2011 registreerde de provincie Utrecht haar gegevens in het bodeminformatiesysteem Globis, daarna is men overgestapt naar een "workflow-managementsysteem" Elvhis, met daaraan gekoppeld het bodeminformatiesysteem "Squit-Bodem". Squit-bodem (verder Squit) lijkt op Globis en in Elvhis wordt aanvullende procesinformatie geregistreerd, zoals bijvoorbeeld het moment van beschikken op het evaluatieverslag of het beoordelen van de monitoring. Door de provincie is aangegeven dat in het kader van de overgang naar deze nieuwe systemen werkmethoden en processen zijn bijgesteld en opnieuw geformuleerd. Dit proces is nog steeds gaande.²⁵

De provincie Utrecht is bevoegd gezag Wbb voor ongeveer 600 nazorglocaties, op peildatum 9 mei 2012 waren dit er 601. Het overzicht van deze nazorglocaties heeft de provincie Utrecht op eenvoudige wijze kunnen genereren. In Tabel 3 is het aantal nazorglocaties uitgesplitst naar soort nazorglocatie en ligging.

Tabel 3 Aantal nazorglocaties, uitgesplitst naar soort nazorglocatie en ligging²⁶

Ligging \ Soort Nazorglocatie	Stedelijk gebied	Landelijk gebied	Bedrijfsterrein	Niet geregistreerd	Totaal
IBC (Isoleren, Beheersen, Controleren)	23	8	5	11	47
Monitoring ²⁷	19	12	30	39	100
Registratie	96	52	52	142	342
Onbekend	29	14	24	45	112
Totaal	167	86	111	237	601

De documenten die bij de locaties horen zijn niet gemakkelijk te vinden. Allereerst ontbreekt een overzicht van alle correspondentie die gevoerd is. Daarbij worden de definitief verstuurde beschikkingen en/of correspondentie niet op een aparte plek, zoals bijvoorbeeld een digitaal dossier, opgeslagen. Dit is van belang, omdat er in principe niet meer met papieren dossiers wordt gewerkt.²⁸ Ten slotte biedt het kenmerk van de brief of het ingekomen stuk (indien dit is genoteerd in het registratiesysteem) ook geen soelaas, omdat er slechts op een "google-achtige" manier kan worden gezocht, waardoor er veel resultaten zijn als op een kenmerk wordt gezocht. Wel moet worden opgemerkt dat vrijwel alle documenten uiteindelijk boven tafel zijn gekomen.

Tijdens het onderzoek heeft de ambtelijke organisatie aangegeven dat bij de overgang van Globis naar Elvhis geconstateerd is dat voor circa 25% van de bodemsaneringslocaties geen eenduidige procedure voortgang beschikbaar was. Om die reden is men gestart met het project "Opschoning werkvoorraad Wbb". Het project beoogt vóór de invoering van de RUD inzicht te krijgen in de resterende werkvoorraad in relatie tot vervolgcacties.

²⁵ Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012, antwoord vraag 1.

²⁶ Provincie Utrecht (2012), ten behoeve van de Rekenkamer gegenereerd overzicht d.d. 9 mei 2012.

²⁷ Nazorglocaties zijn soms geregistreerd staan onder 'monitoring', terwijl eigenlijk voor wat betreft nazorg alleen sprake is van gebruiksbeperkingen. Dit komt doordat wel wordt gemonitord, maar dan in het kader van een nog lopende passieve deelsanering.

²⁸ Alle nieuwe correspondentie, stukken van na 2001 van bestaande locaties en stukken die actief worden gebruikt zijn en worden gedigitaliseerd en opgeslagen in het digitale archief. De overige stukken bevinden zich in papieren dossiers.

Het gaat hier om interne werkafspraken tussen leidinggevende en medewerkers. In januari 2012 is gestart met alle zaken in beeld te brengen waarvoor geen projectleider (meer) is aangewezen of die locaties die bij de huidige projectleiders onbekend zijn. Vervolgens zal worden gekeken voor welke locaties geen vervolgacties zijn geregistreerd om deze in beeld te houden. De verwachting is, dat dit project eind 2012 is afgerond.²⁹

Uitkomsten dossieronderzoek

Voor acht van de tien onderzochte nazorglocaties is in Squit aangegeven uit welke categorie stoffen de oorspronkelijke verontreiniging bestond.³⁰ Voor alle tien locaties is aangegeven of het een verontreiniging van grond en/of grondwater betrof en of de streef-, dan wel de interventiewaarde werd overschreden. Bij een concentratie onder de streefwaarde, spreekt men van een schone bodem. Bij een concentratie boven de interventiewaarde is sprake van ernstige bodemverontreiniging. Voor alle tien de onderzochte nazorglocaties is tevens aangegeven in welk volume de verontreinigende stoffen aanwezig waren, voor twee hiervan geldt dit alleen voor de verontreiniging in de grond en niet voor de verontreiniging van het grondwater.³¹ Over het algemeen kan worden gesteld dat de oorspronkelijke bodemverontreiniging goed is geregistreerd in het Utrechtse bodeminformatiesysteem.

Voor vijf van de tien nazorglocaties is in Squit geregistreerd uit welke categorie stoffen de restverontreiniging bestaat die achterbleef na sanering. In drie van de tien gevallen is aangegeven in welke concentratie deze stoffen nog aanwezig zijn.³² In twee van de tien gevallen is bij de concentratie "0" ingevoerd omdat de concentratie wisselde. Tabel 4 geeft een overzicht van de registratie van de oorspronkelijke en achtergebleven verontreiniging in het provinciale bodeminformatiesysteem.

Tabel 4 Registratie bodemverontreiniging

	Wel geregistreerd	Deels geregistreerd	Niet geregistreerd
Oorspronkelijke verontreiniging			
▪ Categorie stoffen	8	0	2
▪ Overschrijding streefwaarde of interventiewaarde	10	0	0
▪ Volume	8	2	0
Restverontreiniging			
▪ Categorie stoffen	5	0	5
▪ Concentratie	3	2	5

Vanuit de provincie zijn verschillende redenen aangegeven waarom de restverontreiniging niet volledig is geregistreerd. Allereerst zijn de betreffende velden niet verplicht voor de rapportage die de provincie aan het Ministerie van Infrastructuur en Milieu dient aan te leveren.³³ Daarnaast is in het verleden binnen de provincie afgesproken om alleen de categorie stoffen te registreren.³⁴ Uit het dossieronderzoek blijkt echter dat dit in vijf van de tien gevallen niet is gebeurd. Ten slotte heeft de provincie aangegeven dat bij de locaties waar geen verontreinigde grond is afgevoerd en de sanering alleen heeft bestaan uit het aanbrengen van een leeflaag, de stof en concentratie van de oorspronkelijke verontreiniging niet verandert. Hierdoor is dan meteen de

²⁹ Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 8 oktober 2012, vraag 3.

³⁰ De locaties waarbij dit niet is aangegeven zijn de Kievitstraat in Woerden en de Bloemendaalseweg in Vianen.

³¹ Bij de locaties Eigendommweg in Soest en Blikkenburg in Zeist zijn alleen het volumes van de verontreiniging in de grond ingevuld.

³² Namelijk Herenweg in Wilnis, 2^e Brandenburgerweg in Bilthoven en Zandeiland in Vinkeveen.

³³ Provincie Utrecht, reactie feitelijk wederhoor, 6 november 2012.

³⁴ Provincie Utrecht, beantwoording extra vragen Rekenkamer, 23 januari 2013.

restverontreiniging bekend.³⁵ Dit was in drie van de tien onderzochte nazorglocaties het geval en in twee van deze gevallen was de oorspronkelijke verontreiniging niet (volledig) geregistreerd.

De provinciale vergunningverleners registreren in Squit welke gebruiksbeperkingen en zorgmaatregelen van kracht zijn op een nazorglocatie. De Rekenkamer heeft voor de tien geselecteerde nazorglocaties gecontroleerd of dit correct is ingevuld. Bij zeven van de tien onderzochte nazorglocaties is dit het geval. In drie van de tien gevallen komen de beschikte gebruiksbeperkingen en/of zorgmaatregelen echter niet (geheel) overeen met de registratie ervan in Squit. Een overzicht van de registratie van de gebruiksbeperkingen en nazorg in het provinciale bodeminformatiesysteem is te vinden in Tabel 5.

Tabel 5 Registratie gebruiksbeperkingen en nazorg in het provinciale bodeminformatiesysteem

	Correct geregistreerd	Niet correct geregistreerd	Totaal
Onderzochte dossiers	7	3	10

Voorbeeld verschil beschikking en registratie in Squit

Bij de locatie Hofplein in Vianen, is in Squit aangegeven dat de leeflaag in stand gehouden moet worden. In de beschikking op het evaluatierapport is echter ook bepaald dat de gesloten verharding in stand moet blijven. Bij een andere locatie waar de gebruiksbeperkingen en nazorgmaatregelen niet geheel overeenkomen, de Bloemendaalseweg in Vianen, is in Squit geregistreerd dat de leeflaag en de gesloten verharding in stand moeten worden gehouden. De beschikking uit 2008 vermeldt echter ook dat het grondwatergemonitord moet worden.

De provinciale handhavers registreren in Squit en Elvhis welke controles zijn uitgevoerd en de belangrijkste correspondentie. Paragraaf 4.1 gaat hier verder op in.

2.2 Kenbaarheid locaties voor derden

Criterium 2

In deze paragraaf wordt criterium 2 beoordeeld: *De provincie biedt de beschikking op het nazorgplan aan het Kadaster aan ter inschrijving in de openbare registers.*

De provincie dient de beschikking op het nazorgplan dan wel het saneringsverslag (verder in dit rapport evaluatieverslag, aangezien dit begrip in Utrecht wordt gehanteerd) aan het Kadaster aan te bieden ter inschrijving in de openbare registers.³⁶ Dit is noodzakelijk om zeker te stellen dat ook opvolgende eigenaren en andere gerechtigden op de hoogte zijn van gebruiksbeperkingen of de verplichting tot het nemen van nazorgmaatregelen. Deze registratie is zowel in het belang van de koper (en de notaris die vaak het locatie-onderzoek voor de koper uitvoert), die een perceel koopt waar beperkingen aan zijn verbonden, als voor de overheid, die iemand moet kunnen aanspreken op zijn verplichting zich te houden aan gebruiksbeperkingen.

De bodemverontreiniging in de vaste bodem is bepalend voor de aantekening in het Kadaster. Losse grondwaterverontreinigingen hoeven niet te worden geregistreerd in het Kadaster.³⁷ De gedachte hierachter is dat

³⁵ Provincie Utrecht, reactie feitelijk wederhoor, 6 november 2012.

³⁶ Art. 55 lid 1 Wet bodembescherming, Art 15 lid 1 Wet kenbaarheid publiekrechtelijke beperkingen onroerende zaken, Art. 2 lid 1 en bijlage Aanwijzingsbesluit Wet kenbaarheid publiekrechtelijke beperkingen onroerende zaken.

³⁷ Dit is bepaald in de Regeling beperkingenregistratie Wet bodembescherming.

bij percelen waarop een ernstige grondwaterverontreiniging is ontstaan, de bodem meestal ook ernstig is verontreinigd en om die reden registratie plaatsvindt.³⁸

Voor de beoordeling van dit criterium is de Rekenkamer nagegaan welke procedure de provincie heeft voor het registreren van nazorglocaties bij het Kadaster. Daarnaast heeft de Rekenkamer voor de geselecteerde locaties onderzocht hoe de inschrijving en controle is uitgevoerd in de praktijk, door bij het Kadaster na te gaan hoe de locaties geregistreerd staan.

Bevinding 2

De provincie biedt in principe de beschikking op het evaluatieverslag of nazorgplan bij het Kadaster aan ter inschrijving in de openbare registers. De provincie Utrecht ontvangt van het Kadaster een bevestiging per e-mail en verzamelt deze bevestigingen. Van de tien onderzochte nazorglocaties bleken er zeven ingeschreven te staan in het Kadaster. Van drie locaties zijn de beschikkingen niet in het Kadaster terug te vinden. De redenen hiervoor zijn verschillend. De eerste locatie is door de provincie niet aangemeld bij het Kadaster en de tweede locatie is foutief aangemeld bij het Kadaster. Voor de derde locatie is het niet duidelijk waarom deze niet is geregistreerd bij het Kadaster, aangezien de beschikking volgens de provincie wel is aangeboden.

(Criterium 2)

Toelichting:

Beleid en procedures

De aanmelding van nazorglocaties bij het Kadaster verloopt digitaal³⁹ sinds de inwerkingtreding van de WKPB en de Regeling beperkingenregistratie Wet bodembescherming in 2007. Er worden enkel (rest)verontreinigingen en nazorgcontouren vastgelegd voor de grond, niet voor het grondwater. Op elke inschrijving volgt een bevestiging van het Kadaster per e-mail. Deze worden verzameld in een Wkpb-map om naderhand eventueel te controleren.⁴⁰

Uitkomsten dossieronderzoek

Voor acht van de tien onderzochte nazorglocaties is in Squit het veld WKBP (Wet Kenbaarheid Publiekrechtelijke Beperkingen) gevuld en is een HYP-nummer ingevoerd. Dit betekent dat de inschrijving van deze locaties geslaagd zou zijn. De Rekenkamer is ook bij het Kadaster nagegaan of de beschikkingen⁴¹ waarin de nazorg en gebruikbeperkingen zijn opgenomen zijn opgenomen in het Kadaster. Bij drie van de tien locaties bleek dit niet het geval. Bij de locaties Herenweg in Wilnis en Zandeiland in Vinkeveen is het veld WKBP niet gevuld en bij de derde locatie, de Rijksstraatweg in Leersum, is het veld wel gevuld, maar de beschikking niet in het Kadaster ingeschreven (zie voorbeeld in kader). Desgevraagd is vanuit de provincie Utrecht aangegeven dat bij de locatie Herenweg in Wilnis geen aanmelding bij het Kadaster heeft plaatsgevonden, dat bij de locatie Rijksstraatweg in Leersum een foutieve aanmelding heeft plaatsgevonden. Bij het Zandeiland in Vinkeveen is onduidelijk waarom de registratie niet bij het Kadaster zichtbaar is, aangezien de provincie de locatie wel heeft aangemeld.⁴²

³⁸ Tekst ontleend aan <http://www.agentschapnl.nl/faq/veelgestelde-vragen-over-de-wkpb>, d.d. 15 oktober 2012.

³⁹ Provincie Utrecht (2012), e-mail ambtelijke organisatie d.d. 06 juli 2012.

⁴⁰ Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012, antwoord vraag 17.

⁴¹ Hoewel de provincie vóór 2006 wettelijk gezien geen beschikking op het evaluatieverslag/nazorgplan kon nemen, werd wel vaak een brief gestuurd aan de saneerder die vergelijkbaar is met wat nu de beschikking is.

⁴² Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012, antwoord vraag 1.

Voorbeeld van locatie niet ingeschreven in Kadaster

De locatie Rijksstraatweg betreft een locatie buiten de bebouwde kom van Leersum. Het perceel is bebouwd met een woning en een berging. Zowel in de grond als in het grondwater was sprake van een ernstige loodverontreiniging. De verontreiniging is veroorzaakt door lozingen van accuzuur uit oude accu's. Na sanering is ernstig verontreinigde grond achtergebleven. In de betreffende beschikking is de volgende tekst opgenomen: "Een afschrift van deze beschikking met bijbehorende kadastrale kaart waarop de gesaneerde perceelsgedeelten zijn aangegeven, zenden wij op grond van artikel 55 van de Wbb aan het Kadaster. Als gevolg van de gebruiksbeperkingen en nazorgverplichting voor de sterke restverontreiniging in de grond onder de bebouwing van perceel Rijksstraatweg 21, blijft de KW-code (voorheen "WB/WBD-code") voor onderstaand perceel gehandhaafd." De beschikking is door de Rekenkamer echter niet aangetroffen in het Kadaster (zie uitleg hierboven).

HOOFDSTUK 3

De provincie als plantoetser

In dit hoofdstuk wordt in paragraaf 3.1 onderzoeksvraag 2 beantwoord: 'Voert de provincie sinds 2006 haar taken als plantoetser ten aanzien van de nazorg adequaat uit?' In paragraaf 3.2 wordt onderzoeksvraag 3 beantwoord: 'Heeft de provincie ervoor gezorgd dat de nazorgmaatregelen en gebruiksbeperkingen van vóór 2006 helder zijn vastgelegd?'

3.1 Nazorg sinds 2006

3.1.1 Afweging mate van saneren versus mate van nazorg

Criteria 3 en 4

In 2006 is de Wet bodembescherming gewijzigd om de aanpak van de bodemsanering te versnellen.⁴³ De wetswijziging heeft het mogelijk gemaakt dat een bodemsanering mag resulteren in een situatie met restverontreiniging. Minder saneren betekent wel dat er meer beheer van verontreinigde bodems nodig is. Voor alle saneringen geldt dat de nazorg zoveel mogelijk moet worden beperkt. Beperken van nazorg is zowel vanuit milieu-oogpunt als vanuit maatschappelijk oogpunt een belangrijk uitgangspunt bij de keuze voor de saneringsdoelstelling. Saneringsoplossingen die nazorg met zich meebrengen zijn toegestaan, maar er zal altijd een toets moeten plaatsvinden of beperking van nazorg mogelijk is. De provincie dient dit aspect expliciet te toetsen bij de instemming met het saneringsplan.⁴⁴

Om dit te kunnen beoordelen is nagegaan of de provincie voldoet aan criterium 3, dat luidt: *De provincie heeft bij de instemming van het saneringsplan expliciet getoetst of bij de voorgestelde saneringsoplossing de nazorg zoveel mogelijk is beperkt.*

Criterium 4 gaat in op afwijkingen die gedurende de sanering kunnen optreden en luidt: *De voorgestelde nazorg in het ingediende nazorgplan wijkt niet sterk af van de verwachte nazorg in het beschikte saneringsplan.*

Afwijkingen van het saneringsplan dienen gemeld te worden. De provincie moet dan beoordelen of de afwijkingen nog passen binnen de gekozen saneringsoplossing. Als dat niet het geval is, zal de provincie aan de saneerder moeten aangeven dat ofwel het saneringsplan moet worden gevolgd ofwel een herzien saneringsplan nodig is.⁴⁵

De Rekenkamer is nagegaan of de provincie de toetsing heeft geborgd van zowel de afweging tussen de mate van sanering en de mate van nazorg, als van de eventuele afwijking tussen de verwachte en uiteindelijk voorgestelde nazorg

⁴³ In de toelichting op dit wetsvoorstel wordt gesteld dat het "...er op [is] gericht de aanpak van de bodemsanering te versnellen, teneinde de doelstelling die is vastgelegd in het derde Nationaal Milieubeleidsplan te halen: alle ernstige verontreiniging in bodems wordt binnen afzienbare tijd (voor 2023) gesaneerd of beheerst. Zowel de nieuwe saneringsdoelstelling, de regeling van de nazorg, de bedrijvenregeling (saneringsplicht en subsidieregeling) als de meerjarenprogrammering van sanering door overheden werken hier aan mee." . Bron: Tweede Kamer, vergaderjaar 2003–2004, 29 462, nr. 3 (MvT), p. 18.

⁴⁴ Art. 38 Wet bodembescherming & Tweede Kamer, vergaderjaar 2003–2004, 29 462, nr. 3 (MvT), p. 28.

⁴⁵ Art. 39 lid 4 en 5 Wet bodembescherming; Tweede Kamer, vergaderjaar 2003–2004, 29 462, nr. 3 (MvT), p. 30.

Bevinding 3

In het bodembeleid van de provincie Utrecht is bepaald dat bij het vaststellen van de saneringsdoelstelling de nazorg zoveel mogelijk dient te zijn beperkt. In de door de provincie gebruikte checklist voor het beoordelen van ingediende saneringsplannen is een toetspunt met dezelfde strekking opgenomen. De ingevulde checklisten zijn echter niet bewaard.

In de drie onderzochte beschikkingen op saneringsplannen van na 2006 is de onderbouwing van de mate van nazorg ook niet opgenomen. Bij één van die drie locaties, blijkt uit een ander document wel dat de afweging is gemaakt. Vanaf juni 2012 zijn de checklisten geïntegreerd in het digitale systeem en is de toetsing wel navolgbaar.

(Criterium 3)

Toelichting:

Beleid en procedures

In de Nota uitvoeringsbeleid bodem uit 2009, staat dat de provincie Utrecht het landelijke beleid onderschrijft dat bij het vaststellen van de saneringsdoelstelling, de nazorg zoveel mogelijk is beperkt⁴⁶ : *Bij de aanpak van bodemverontreinigingen moeten ook de nazorgmaatregelen en gebruiksbepalingen zoveel mogelijk worden beperkt. In de afweging ten aanzien van saneringsvarianten en het achterlaten van verontreinigingen is dat een belangrijk criterium, omdat het een claim legt op de toekomst.*

De provinciale vergunningverleners dienen bij het beoordelen van ingekomen saneringsplannen gebruik te maken van checklists (toetslijsten). In de checklist voor het vaststellen van een saneringsplan is bij de onderbouwing van de saneringsdoelstelling als toetspunt opgenomen: *Argumentatie waarom niet verdergaand wordt gesaneerd.* Dit sluit aan bij de eis dat de nazorg zoveel mogelijk moet zijn beperkt.

Sinds juni 2012 zijn de checklisten geïntegreerd in het digitale systeem. Hierdoor is de toetsing vanaf juni 2012 navolgbaar. De provincie heeft aangegeven dat de met de hand ingevulde checklisten van vóór die tijd door de wijze van digitaal archiveren niet zijn bewaard. Met de hand ingevulde formulieren zijn als eigen aantekeningen beschouwd en daarom niet gedigitaliseerd.⁴⁷

Uitkomsten dossieronderzoek

Drie van de tien geselecteerde dossiers bevatten saneringsplannen van na 2006.⁴⁸ De Rekenkamer heeft in de onderzochte dossiers (allen dus van vóór juni 2012) geen ingevulde checklisten aangetroffen. Hierdoor heeft de Rekenkamer aan de hand van de checklisten niet daadwerkelijk kunnen vaststellen of de toetsing heeft plaatsgevonden. Daarom is gekeken of de afweging is opgenomen in de beschikking op het saneringsplan.

In alle drie de beschikkingen op het saneringsplan is melding gemaakt van de eis dat de nazorg zoveel mogelijk moet zijn beperkt. Echter een daadwerkelijke toets op dit punt ontbreekt. In één van de drie gevallen, de Eigendomweg in Soest, is de afweging wel terug te vinden in de beantwoording van een zienswijze van een bewoner. In die beantwoording zijn duidelijke argumenten te vinden waarom is ingestemd met de voorgestelde saneringsoplossing en de daaruit volgende nazorg.

⁴⁶ Provincie Utrecht (2009), Nota uitvoeringsbeleid bodem 2009, p.42.

⁴⁷ Provincie Utrecht, reactie feitelijk wederhoor, 6 november 2012.

⁴⁸ Dit betreft de locaties Eigendomweg in Soest, Rijksstraatweg in Leersum en Hofplein in Vianen.

Voorbeeld afweging saneringsoplossing en nazorg

Bij de locatie Eigendomweg in Soest is sprake van zowel een grond- als een grondwaterverontreiniging met koper, lood en zink die zich uitstrekt over diverse percelen in een woonwijk. Een bewoonster heeft een zienswijze ingediend naar aanleiding van een brief die zij ontving van de provincie Utrecht. Het betrof een sanering van een nabij gelegen perceel. In die brief was aangegeven dat een sterke zinkverontreiniging in het grondwater zou achterblijven onder de openbare weg én onder het perceel van de betreffende bewoonster. De bewoonster was het hier niet mee eens; zij vreesde voor de waardedaling van haar woning. In de beantwoording op de zienswijze heeft de provincie aangegeven waarom zij in dit geval wilde instemmen met de voorgestelde saneringsoplossing en dus ook akkoord ging met het laten bestaan van een restverontreiniging.

Bevinding 4

Bij de drie onderzochte nazorglocaties met saneringsplannen van na 2006, wijkt de uiteindelijk beschikte nazorg niet sterk af van de verwachte nazorg in het beschikte saneringsplan.

(Criterium 4)

Toelichting:

Allereerst dient te worden opgemerkt dat ook na 2006 in de praktijk nauwelijks gewerkt wordt met een apart nazorgplan. Het nazorgplan is meestal geïntegreerd in het evaluatieverslag. De provincie neemt in die gevallen één beschikking. In die beschikking op het evaluatieverslag is ook de nazorg opgenomen.

Bij de drie locaties met een saneringsplan van na 2006⁴⁹ zijn kleine afwijkingen te vinden in de daadwerkelijke nazorg (evaluatieverslag en de beschikking hierop) ten opzichte van de nazorg die in eerste instantie was voorzien (saneringsplan en de beschikking hierop). Het betreffen echter geen grote afwijkingen.

Voorbeeld geen sterke afwijking

Bij de Rijksstraatweg in Leersum is in de beschikking op het saneringsplan bepaald dat zolang de bebouwing blijft bestaan en het isolatiedoek intact blijft, er voor de verontreiniging in de grond geen actieve nazorg nodig zal zijn.⁵⁰ Voor de verwachte restverontreiniging van het grondwater is alleen passieve nazorg vereist in de vorm van een registratie. Tijdens de sanering blijkt dat de grondwaterverontreiniging is verdwenen. In de beschikking op het evaluatieverslag is als nazorg opgenomen dat de duurzame verharding en het aangebrachte foliedoek in stand gehouden dienen te worden. Daarnaast moet er, indien er graafwerkzaamheden plaatsvinden in de restverontreiniging, vooraf goedkeuring gevraagd worden bij de provincie. Het verbod op graafwerkzaamheden stond niet in de beschikking op het saneringsplan, maar volgt logischerwijs uit het instandhouden van de duurzame verharding.

⁴⁹ Dit betreft de locaties Eigendomweg in Soest, Rijksstraatweg in Leersum en Hofplein in Vianen.

⁵⁰ Provincie Utrecht, beschikking saneringsplan Rijksstraatweg in Leersum, d.d.31 januari 2007, p. 4.

3.1.2 Proces en procedures plantoetsing

Criterion 5

In deze paragraaf wordt criterium 5 beoordeeld: *GS hebben een procedure vastgesteld voor het nemen van beschikkingen ten aanzien van het nazorgplan*. De aspecten waarop deze procedure dient in te gaan, zijn opgenomen in Tabel 6.

De eerder beschreven accentverschuiving naar het functiegericht saneren heeft ertoe geleid dat nazorg in 2006 een uitdrukkelijke plek in de wet kreeg. Vanaf dat moment moet de provincie een beschikking nemen op het nazorgplan.⁵¹ In het Normblad SIKB 8001 is opgenomen dat het bevoegde gezag een procedure moet vaststellen en bijhouden voor het nemen van beschikkingen ten aanzien van (o.a.) het nazorgplan. De aspecten hebben o.a. betrekking op het bewaken van termijnen en de evaluatie van nazorg.⁵² De provincies hebben zich gecommitteerd aan dit Normblad uit 2008 dat tot stand is gekomen naar aanleiding van het Kabinetsstandpunt Beleidsvernieuwing Bodemsanering.⁵³ In dit Kabinetsstandpunt is opgenomen dat de bevoegde overheden gezamenlijk kwaliteitseisen vaststellen voor het uitvoeren van hun Wbb taken.⁵⁴

Bevinding 5

In de provincie Utrecht zijn op verschillende plekken procedures voor het nemen van beschikkingen op het nazorgplan te vinden. Slechts een deel van de vereiste aspecten is terug te vinden in deze procedures. Zo is niet in het algemeen omschreven hoe de status van nazorglocaties periodiek beoordeeld wordt. Ook is er geen algemene procedure voor het evalueren van nazorg.

(Criterion 5)

Toelichting:

Het beleid ligt vast in het kwaliteitssysteem Bodem en Water. Naast verschillende processen, zoals het beleidsproces, is hierin ook het Kwaliteitshandboek bodemsanering opgenomen. In dit kwaliteitshandboek zijn onderwerpen als kwaliteitsbeleid en communicatie beschreven. Ook zijn in grote lijnen de uitvoeringsprocessen beschreven. De processen voor het nemen van beschikkingen in het kader van de Wbb staan in de zogenaamde "Procesatlas" van de provincie onder Vergunningverlening en Handhaving. Daarin is ook een beschrijving van het proces "Beschikking beoordelen evaluatieverslag/nazorgplan" opgenomen. De processen uit het kwaliteitssysteem en de procesatlas zijn zoveel mogelijk overgenomen in het automatiseringssysteem ELVHIS. In dit systeem zijn inmiddels ook de toetslijsten geïntegreerd. In Bijlage A is de "Toetslijst nazorgplan" van de provincie Utrecht opgenomen.

Vanuit de ambtelijke organisatie is aangegeven dat de in het kwaliteitssysteem opgenomen processen zijn verouderd en dat op dit moment de actualisering van dit kwaliteitssysteem in uitvoering is.⁵⁵

In het Kwaliteitssysteem bodem en water is aangegeven dat de provincie Utrecht deelneemt aan het project Kwaliteitsimpuls Wet bodembescherming van het (voormalige) ministerie van VROM.⁵⁶ Een onderdeel van dat

⁵¹ Art. 39d lid 3 Wet bodembescherming.

⁵² SIKB (2008), Normblad 8001, p.13.

⁵³ SIKB (2008), Normblad 8001, p.5.

⁵⁴ Tweede Kamer, vergaderjaar 2001-2002, Kamerstuk 28 199, nr. 1, p.22.

⁵⁵ Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012, antwoord vraag 3.

⁵⁶ Provincie Utrecht (2008), Kwaliteitssysteem Bodem en Water, onder 1 "SIKB normblad 8001".

project is het hebben van een volledig geïmplementeerd kwaliteitsmanagementsysteem op basis van het normblad SIKB 8001. In Tabel 6 is aangegeven of de verschillende vereiste aspecten in een proces of procedure zijn omschreven en zo ja, waar ze te vinden zijn:

Tabel 6 Procedurele aspecten criterium 5

	Aanwezig?	Vindplaats
GS hebben een procedure vastgesteld voor het nemen van beschikkingen ten aanzien van het nazorgplan. Deze procedure gaat o.a. in op:		
a. De functionele scheiding van taken;	Ja, dit is vastgelegd.	Kwaliteitssysteem Bodem en Water, paragraaf 1.5.1.3
b. Het bewaken van de behandelingstermijn van de aanvraag;	Ja, de behandelingstermijn is genoemd in de procesbeschrijving Beschikking beoordelen evaluatieverslag/nazorgplan. Daarnaast is termijnbewaking geïntegreerd in ELVHIS.	Procesbeschrijving "Beschikking beoordelen evaluatieverslag/nazorgplan" onder 1.
c. Het toetsen op de borging van de nazorg;	Nee, niet aangetroffen.	Niet van toepassing
d. Het objectief, consistent, eenduidig, onafhankelijk en met gelijk kwaliteitsniveau toetsen op kwalitatieve en kwantitatieve volledigheid en juistheid van de informatie;	Ja, in het proces Beschikking beoordelen evaluatieverslag/nazorgplan staan verschillende stappen beschreven om uiteindelijk tot een beschikking te komen. In de toetslijst is omschreven wat er getoetst moet worden.	Procesbeschrijving "Beschikking beoordelen evaluatieverslag/nazorgplan" 1.1 t/m 1.8. Toetslijst Nazorgplan (zie bevinding 7 en bijlage A).
e. Registratie en monitoring nazorgactiviteiten;	Nee, de procedure is niet als zodanig omschreven. De provincie kent wel een systeem dat signaleert wanneer een monitoringsrapportage niet binnen is gekomen. De Afdeling Vergunningverlening en Handhaving is bezig met het verder eenduidig vastleggen van werkmethode waarbij deze aspecten worden meegenomen. ⁵⁷	Borging hiervan zal plaatsvinden in het proces in ELVHIS, bijvoorbeeld door te registreren en signaleren wanneer er een rapport wordt verwacht (met mogelijk een email aan de eigenaar dat er een evaluatie moet komen) en signaleren als deze niet binnenkomt. Dit zal ook als zodanig worden beschreven in het kwaliteitshandboek. ⁵⁸
f. Periodieke beoordeling van de status van de nazorg op basis van nazorgstatusrapportages;	Nee, de procedure is niet als zodanig omschreven. De provincie heeft aangegeven dat indien nazorgrapportages worden toegestuurd en beoordeeld, de status van die locaties ook wordt meegenomen. ⁵⁹ In de gevallen waar geen rapportages worden	Niet van toepassing.

⁵⁷ Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012, antwoord vraag 2.1.

⁵⁸ Provincie Utrecht (2012), reactie feitelijk wederhoor d.d. 6 november 2012.

⁵⁹ Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012, antwoord vraag 2.1 punt f.

	Aanwezig?	Vindplaats
	aangeleverd, wordt de status alleen reactief beoordeeld in geval van een overtreding. ⁶⁰	
g. Evaluatie van de nazorg op basis van afsluitende nazorgevaluatierapportages.	Nee, niet aangetroffen.	Niet van toepassing.

3.1.3 Toetsing van de voorgestelde nazorg

Criteria 7 t/m 11

In deze paragraaf komen de criteria aan bod die betrekking hebben op de toetsing van de voorgestelde nazorg in het nazorgplan.

Allereerst is het van belang dat nazorgplannen binnen zes maanden na ontvangst getoetst worden. Indien GS niet binnen deze termijn een beslissing nemen, is de instemming van rechtswege verleend.⁶¹ Daarnaast is het, van belang dat het evaluatierapport en het nazorgplan gelijktijdig worden ingediend, vanwege de samenhang tussen beide documenten.⁶² In het evaluatierapport wordt de kwaliteit van de bodem na de sanering beschreven en wanneer er restverontreiniging is achtergebleven wordt ook daarvan de aard en omvang beschreven. Op grond daarvan wordt aangegeven of met het oog op het beheer van die restverontreiniging gebruiksbeperkingen en nazorgmaatregelen noodzakelijk zijn.⁶³ Deze gebruiksbeperkingen en nazorgmaatregelen worden vastgelegd in een nazorgplan. De provincie moet het ingediende nazorgplan toetsen aan de (wettelijke) eisen.⁶⁴ GS kunnen aan de instemming met het nazorgplan het voorschrift verbinden tot het stellen van financiële zekerheid. Uit de toelichting op de financiering van de nazorgkosten moet blijken of de initiatiefnemer voldoende middelen heeft om de nazorg uit te voeren. Als dit niet overtuigend is gedaan en indien de kosten van nazorg na de sanering voor meer dan 50% na een periode van tenminste vijf jaar zullen worden gerealiseerd, kunnen GS financiële zekerheid vragen.⁶⁵

De Rekenkamer heeft het voorgaande vertaald in de criteria 7 t/m 11:

- Criterium 7: *De provincie toetst alle nazorgplannen binnen 6 maanden na ontvangst.*
- Criterium 8: *Indien in het saneringsverslag (in de provincie Utrecht evaluatieverslag genoemd) is beschreven dat sprake is van een restverontreiniging na de sanering en dat sprake is van gebruiksbeperkingen en/of nazorg, bewaakt de provincie dat gelijktijdig met het saneringsverslag een nazorgplan wordt ingediend.*
- Criterium 9: *De provincie heeft getoetst of het ingediende nazorgplan de volgende informatie bevat:*
 - a. *NAW gegevens melder (inclusief eventuele machtiging);*
 - b. *ligging van de nazorg;*

⁶⁰ Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012, antwoord vraag 2.1 punt f.

⁶¹ Art. 39d lid 3 Wet bodembescherming.

⁶² In de praktijk wordt niet altijd een separaat nazorgplan ingediend, maar is de voorgestelde nazorg in het evaluatieverslag opgenomen.

⁶³ Art. 39c Wet bodembescherming & Tweede Kamer, vergaderjaar 2003–2004, 29 462, nr. 3 (MvT), p. 34.

⁶⁴ Art 39d lid 1 t/m 4, Art 39e lid 2 & Art 39f Wet bodembescherming & SIKB (2010), Besluitvormingsuitvoeringsmethode Wbb (BUM Wbb), pp. 18 en 30.

⁶⁵ Art. 39f Wet bodembescherming & Art. 39 lid 1 Besluit financiële bepalingen bodemsanering & SIKB (2010), Besluitvormingsuitvoeringsmethode Wbb (BUM Wbb), p. 30.

- c. *type beschikking;*⁶⁶
- d. *informatie over de context van de nazorg;*
- e. *als sprake is van gebruiksbeperkingen, een beschrijving van de gebruiksbeperkingen;*
- f. *als sprake is van gebruiksbeperkingen, een beschrijving van de wijze van communicatie van de gebruiksbeperkingen aan de gebruikers;*
- g. *als sprake is van nazorgmaatregelen, een beschrijving van de maatregelen en de eventuele verslaglegging hiervan;*
- h. *als sprake is van nazorgmaatregelen, een begroting van de kosten;*
- i. *als sprake is van nazorgmaatregelen en de kosten van de nazorg voor meer dan 50% na vijf jaar zullen worden gerealiseerd, een toelichting op de financiering van de kosten;*
- j. *in het nazorgplan is beschreven wie verantwoordelijk is voor de uitvoering van de nazorg.*
- *criterium 10: Teneinde te beschikken op het nazorgplan, heeft de provincie getoetst:*
 - a. *of gebruiksbeperkingen of nazorgmaatregelen voldoende zijn om er voor te zorgen dat de verontreiniging die na de sanering is achtergebleven niet zal leiden tot een vermindering van de kwaliteit van de bodem zoals beschreven in het saneringsverslag;*
 - b. *of het nodig is om aan de instemming met het nazorgplan het voorschrift te verbinden dat bepaalde wijzigingen in het bodemgebruik gemeld dienen te worden.*
- *criterium 11: Indien aan het criterium 9.i voor het kunnen vragen van een financiële zekerheidsstelling wordt voldaan en uit de toelichting op de financiering van de nazorgkosten blijkt dat de initiatiefnemer waarschijnlijk onvoldoende middelen heeft om de nazorg uit te voeren, wordt de financiële zekerheidsstelling als voorschrift in de beschikking opgenomen.*

Voor de provincie Utrecht is criterium 8 niet van toepassing, aangezien het nazorgplan doorgaans niet als apart document wordt aangeleverd. Ook in de geselecteerde dossiers is geen sprake van een apart nazorgplan.

Bevinding 6

De provincie heeft van de zeven onderzochte locaties de meeste evaluatieverslagen waarin de nazorg is opgenomen binnen zes maanden na ontvangst getoetst. Bij één van de locaties met een evaluatieverslag van na 2006 is de termijn echter overschreden. De beslissing op het evaluatieverslag waarin de nazorg is opgenomen heeft voor die locatie negen maanden geduurd. Voor deze locatie is de provincie zelf saneerder en ook verantwoordelijk voor de uitvoering van de nazorg.

(Criterium 7)

Toelichting:

In zeven van de tien geselecteerde dossiers is na 2006 beschikt op een evaluatieverslag waarin de nazorg is opgenomen. In één van de zeven gevallen is niet binnen zes maanden na ontvangst van de laatste benodigde gegevens een beschikking afgegeven.⁶⁷

In Tabel 7 zijn de beslistermijnen per dossier aangegeven. Bij alle zeven locaties is de nazorg opgenomen in het evaluatieverslag. In drie van de zeven gevallen ontbrak er bij het indienen van het evaluatieverslag informatie,

⁶⁶ Bij het type beschikking gaat het om de volgende informatie: (a) of de verontreiniging voor 1987 is ontstaan, (b) of een beschikking wordt aangevraagd voor het hele geval of een gedeelte, (c) of sprake is van verschillende saneringsfasen, (d) een overzicht van al afgegeven beschikkingen in het kader van de Wet bodembescherming.

⁶⁷ De locatie waar meer dan zes maanden na de ontvangst van het evaluatieverslag een beschikking door de provincie is afgegeven is de Rijksstraatweg in Leersum.

waardoor de provincie de beslistermijn heeft geschorst en om extra informatie heeft gevraagd dan wel extra onderzoek heeft laten verrichten.

Tabel 7 Beslistermijnen nazorg provincie Utrecht

	Locatie	Termijn ontvangst rapport – schorsing/beschikking	Termijn ontvangst nieuwe informatie – beschikking	Doorlooptijd totaal*
1.	St. Anthoniedijk Maartensdijk	3,5 maanden	N.v.t.	3,5 maanden
2.	Blikkenburg Zeist	1,5 maanden (6 weken)	2 maanden (8 weken)	1 jaar
3.	Bloemendaalseweg Vianen	2 maanden (7 weken)	2 maanden (7 weken)	6 maanden
4.	Eigendomweg Soest	2 maanden (8 weken)	N.v.t.	2 maanden
5.	Herenweg Wilnis	6 maanden	3 maanden	1 jaar en 4 maanden
6.	Hofplein Vianen	2 maanden (8 weken)	N.v.t.	2 maanden
7.	Rijksstraatweg Leersum	9 maanden	N.v.t.	9 maanden

*= Dit betreft de termijn tussen de ontvangst van het oorspronkelijke evaluatieverslag waarin de nazorg is opgenomen en de uiteindelijke beschikking.

Uit Tabel 7 blijkt dat vrijwel altijd binnen de termijn voor het beslissen op een nazorgplan (zes maanden⁶⁸) wordt beschikt. Voor het nazorgplan geldt, dat indien de provincie niet binnen zes maanden beslist, het nazorgplan van rechtswege is goedgekeurd.

Zoals eerder opgemerkt, is bij alle zeven locaties de nazorg opgenomen in het evaluatieverslag. De provincie neemt hierop één beschikking. De termijn voor het beslissen op een evaluatieverslag is volgens de Algemene wet bestuursrecht een “redelijke termijn” die in ieder geval verstreken is na 8 weken.⁶⁹ Uit Tabel 7 blijkt dat deze termijn vaker wordt overschreden dan de termijn van zes maanden.

Voor het evaluatieverslag geldt niet dat na het verstrijken van de beslistermijn het verslag van rechtswege wordt goedgekeurd. Het overschrijden van de beslistermijn kan wel leiden tot het betalen van een dwangsom vanwege het niet tijdig beslissen.⁷⁰

Bevinding 7

De provincie Utrecht heeft voor de toetsing van nazorgplannen een checklist opgesteld, waarin bijna alle door de wet gestelde criteria zijn terug te vinden. De ingevulde checklists zijn echter niet door de provincie bewaard. Wel is het zo dat veel van de criteria zijn terug te vinden in de beschikkingen. De Rekenkamer merkt op dat de beschikkingen van de provincie Utrecht overzichtelijk zijn en veel relevante informatie bevatten.

(Criterium 9)

⁶⁸ Artikel 39d lid 3 Wet bodembescherming.

⁶⁹ Artikel 39c Wbb jo. artikel 4:13 Algemene wet bestuursrecht.

⁷⁰ Artikel 4:17 Algemene wet bestuursrecht.

Toelichting:

Beleid en procedures

Zoals reeds aangegeven toetst de provincie de ingekomen rapporten en plannen aan de hand van checklists. Negen van de tien door de Rekenkamer gestelde criteria, zijn expliciet in de toetslijst nazorgplan opgenomen. Alleen het criterium 9j, dat stelt dat de provincie zou moeten toetsen dat in het nazorgplan is beschreven wie verantwoordelijk is voor de uitvoering van de nazorg, is niet expliciet opgenomen in de toetslijst. Wel is onder punt tien van de toetslijst (zie bijlage A) een toetspunt opgenomen dat hieraan raakt, namelijk: *Indien degene die de bodem heeft gesaneerd een ander is dan degene die belast zal zijn met de uitvoering van de nazorgmaatregelen, dient diegene aangewezen te worden in het nazorgplan, waarmee het bevoegd gezag instemt.*

Uitkomsten dossieronderzoek

In zeven van de tien geselecteerde dossiers is na 2006 beschikt op een evaluatieverslag waarin de nazorg is opgenomen.⁷¹ Zoals eerder opgemerkt heeft de Rekenkamer voor de geselecteerde dossiers geen ingevulde toetslijsten aangetroffen. Daarom is aan de hand van beschikkingen bekeken of de provincie de toetspunten heeft getoetst. Indien in de beschikkingen geen aanknopingspunten konden worden gevonden, is gekeken naar het evaluatieverslag waarin de nazorg is opgenomen.

De Rekenkamer heeft geconstateerd dat de beschikkingen van de provincie Utrecht overzichtelijk zijn en veel relevante informatie bevatten. Hierdoor kunnen ontvangers van beschikkingen en derden snel en gemakkelijk inzicht verkrijgen in het verloop van de sanering en de nazorg en gebruiksbeperkingen.

In Tabel 8 is per criterium een samenvattende bevinding over de zeven dossiers opgenomen. Voor de beoordeling is een score van 1 tot 5 gehanteerd, waarbij 1 de hoogste score is en 5 de laagste score.

Tabel 8 Beoordeling zeven dossiers op criterium 9

Toetspunt	Beoordeling	Toelichting
De provincie heeft getoetst of het ingediende nazorgplan de volgende informatie bevat:		
a. NAW gegevens melder (inclusief eventuele machtiging);	1	In alle beschikkingen zijn de NAW gegevens opgenomen
b. ligging van de nazorg;	1	Uit alle beschikkingen blijkt de ligging van de locatie. In elke beschikking is een kaart opgenomen en in enkele beschikkingen ook de coördinaten.
c. type beschikking; ⁷²	2	Uit de beschikkingen van de provincie Utrecht is goed af te leiden om welk type beschikking het gaat. Niet altijd is duidelijk of de verontreiniging vóór 1987 is ontstaan. Deze informatie is doorgaans wel opgenomen in het evaluatieverslag. In de beschikking op het evaluatieverslag wordt bij alle locaties een overzicht gegeven van eerder afgegeven beschikkingen.

⁷¹ Dit zijn de locaties: Herenweg in Wilnis, Eigendomweg in Soest, Blikkenburg in Zeist, Hofplein in Vianen, Rijksstraatweg in Leersum, St. Anthoniedijk in Maartensdijk en Bloemendaalseweg in Vianen.

⁷² Bij het type beschikking gaat het om de volgende informatie: (a) of de verontreiniging voor 1987 is ontstaan, (b) of een beschikking wordt aangevraagd voor het hele geval of een gedeelte, (c) of sprake is van verschillende saneringsfasen, (d) een overzicht van al afgegeven beschikkingen in het kader van de Wet bodembescherming.

Toetspunt	Beoordeling	Toelichting
d. informatie over de context van de nazorg;	1	In de beschikkingen is vaak informatie over de context van de nazorg opgenomen. In de evaluatieverslagen is deze informatie altijd terug te vinden.
e. als sprake is van gebruiksbeperkingen, een beschrijving van de gebruiksbeperkingen;	1	De beschrijving van de gebruiksbeperkingen is altijd opgenomen in de beschikking.
f. als sprake is van gebruiksbeperkingen, een beschrijving van de wijze van communicatie van de gebruiksbeperkingen aan de gebruikers;	2	De wijze van communicatie van de gebruiksbeperkingen aan de gebruikers maakt nooit een onderdeel uit van de beschikking. Wel wordt een afschrift van de beschikking aan de gebruikers verzonden en is de wijze van communicatie regelmatig beschreven in de evaluatieverslagen.
g. als sprake is van nazorgmaatregelen, een beschrijving van de maatregelen en de eventuele verslaglegging hiervan;	1	De beschikkingen bevatten een omschrijving van de maatregelen en de eventuele verslaglegging hiervan.
h. als sprake is van nazorgmaatregelen, een begroting van de kosten	3	Van de zeven locaties, zijn er twee locaties waar sprake is van actieve nazorg. In beide gevallen heeft de Rekenkamer geen begroting van de kosten aangetroffen. Hierbij moet worden opgemerkt dat één van beide locaties in beheer is bij de provincie zelf (de St. Anthoniedijk). Vanuit de ambtelijke organisatie is aangegeven dat het doorgaans niet vragen om een begroting van de kosten samenhangt met de begroting die veelal wordt overlegd bij het saneringsplan.
i. als sprake is van nazorgmaatregelen en de kosten van de nazorg voor meer dan 50% na vijf jaar zullen worden gerealiseerd, een toelichting op de financiering van de kosten;	N.v.t.	Bij de twee locaties waar het hierom gaat, is de verantwoordelijke voor de nazorg steeds een overheidsinstantie, waardoor het vragen van een financiële zekerheidsstelling niet voor de hand ligt. Vanuit de provincie is aangegeven dat de mogelijkheid om te vragen om een financiële zekerheidsstelling nog nooit is gebruikt. Zie bevinding 9 en de toelichting daarop.
j. in het nazorgplan is beschreven wie verantwoordelijk is voor de uitvoering van de nazorg	2	Bij vijf van de zeven locaties blijkt uit het nazorgplan en/of uit de beschikking wie verantwoordelijk is voor de uitvoering van de nazorg.

Bevinding 8

In de checklist voor het beoordelen van nazorgplannen is wel opgenomen dat moet worden getoetst of de voorgestelde nazorg toereikend is, maar niet dat moet worden getoetst of het nodig is dat bepaalde wijzigingen in het bodemgebruik gemeld moeten worden. Zoals reeds eerder opgemerkt, zijn de ingevulde checklisten niet bewaard.

Bij de zeven onderzochte nazorglocaties van na 2006 is de afweging of de nazorg en gebruiksbeperkingen toereikend zijn ook niet expliciet in de beschikking terug te vinden. De provincie voegt in de beschikkingen echter wel vaak bepalingen toe ten opzichte van de voorgestelde nazorg, zoals het instandhouden van bebouwing of het verbod op graafwerkzaamheden. Dit duidt erop dat de provincie in de praktijk wel afweegt of de voorgestelde nazorg toereikend is of dat aanvullende nazorgmaatregelen en/of gebruiksbeperkingen dan wel meldingsvoorschriften met betrekking tot het gebruik van de grond noodzakelijk worden geacht.

(Criterium 10)

Toelichting:

Beleid en procedures

De provincie heeft in haar checklist voor het beoordelen van nazorgplannen het toetspunt opgenomen of de gebruiksbeperkingen of nazorgmaatregelen voldoende zijn om er voor te zorgen dat de verontreiniging die na de sanering is achtergebleven niet zal leiden tot een vermindering van de kwaliteit van de bodem zoals beschreven in het saneringsverslag.⁷³ De vraag of het nodig is om aan de instemming met het nazorgplan het voorschrift te verbinden dat bepaalde wijzigingen in het bodemgebruik gemeld moeten worden, is niet opgenomen in de checklist die de provincie gebruikt.

Uitkomsten dossieronderzoek

In de beschikkingen is de afweging of de nazorg en gebruiksbeperkingen toereikend zijn niet expliciet terug te vinden. Wel is het zo dat de beschikte nazorg en gebruiksbeperkingen aangevuld zijn ten opzichte van de voorgestelde nazorg in het evaluatieverslag. Er is dan meestal geen sprake van grote afwijkingen, maar dit duidt erop dat de provincie afweegt of de voorgestelde gebruiksbeperkingen en/of nazorgmaatregelen toereikend zijn dan wel meldingsvoorschriften met betrekking tot het gebruik van de grond noodzakelijk worden geacht.

Voorbeeld aanvullende nazorgbepalingen en gebruiksbeperkingen

In het evaluatieverslag van de locatie Eigendomweg in Soest, waren geen nazorgmaatregelen en/of gebruiksbeperkingen opgenomen. In het bijgaande formulier, waarmee de saneerder verzoekt om instemming met het evaluatieverslag/nazorgplan, was bij de vraag welke nazorgmaatregelen getroffen zouden moeten worden, slechts de optie "leeflaag instandhouden" aangekruist. In de beschikking heeft de provincie de volgende maatregelen opgenomen:

De gebruiksbeperkingen die de gebruiker in acht moet nemen zijn:

- *Het in stand houden van de bebouwing;*
- *Geen graafwerkzaamheden ter plaatse van de restverontreinigingen;*
- *Geen graafwerkzaamheden dieper dan de leeflaag.*

⁷³ Onder punt 9, zie bijlage A.

Bevinding 9

De provincie toetst niet of wordt voldaan aan het criterium voor het kunnen vragen van een financiële zekerheidsstelling. Als gevolg hiervan wordt een dergelijk voorschrift niet opgenomen in de beschikking op het evaluatieverslag/nazorgplan. Hierdoor zijn de financiële risico's, die ontstaan indien de initiatiefnemer onvoldoende middelen heeft om de nazorg uit te voeren, niet afgedekt. Vanuit de provincie Utrecht is aangegeven dat de mogelijkheid om een financiële zekerheidsstelling te vragen, zelden voorkomt. Ook bij de zeven onderzochte locaties had de provincie niet om financiële zekerheidsstelling kunnen vragen. Bij vijf van de zeven locaties waren de kosten te beperkt van omvang en bij de overige twee nazorglocaties was een overheidsinstantie saneerder.

(Criterium 11)

Vanuit de ambtelijke organisatie is aangegeven dat de mogelijkheid om te vragen om een financiële zekerheidsstelling niet wordt gebruikt.⁷⁴ Bij de zeven onderzochte locaties was een dergelijke financiële zekerheidsstelling niet aan de orde. De mogelijkheid om een dergelijke financiële zekerheidsstelling te vragen, bestaat namelijk pas indien de kosten van nazorg na de sanering voor meer dan 50% na een periode van tenminste vijf jaar zullen worden gerealiseerd.⁷⁵ De twee nazorglocaties waar er in latere jaren wezenlijke kosten voor nazorg worden gemaakt, zijn beide locaties waarbij de overheid saneerder is. De provincie vraagt een andere overheidsinstantie niet om een financiële zekerheidsstelling. Bij de overige vijf locaties zijn de kosten voor nazorg gering. De Rekenkamer heeft niet onderzocht hoeveel nazorglocaties in totaal wel voldoen aan het criterium voor het vragen van een financiële zekerheidsstelling. Vanuit de provincie is aangegeven dat gelet op de bovenstaande redenen de mogelijkheid om te vragen om een financiële zekerheidsstelling zich nauwelijks voordoet omdat:

- doorgaans het grootste deel van de kosten in de eerste jaren na de beschikking worden gemaakt;
- In de gevallen waarin wel meer dan 50% van de kosten na vijf jaar worden gerealiseerd, het vrijwel altijd overheidssaneringen betreft (en overheden worden niet gevraagd om bankgaranties).

De verantwoordelijke gedeputeerde heeft in een bestuurlijk interview met de Rekenkamer aangegeven dat voortaan de mogelijkheid om de zekerheidsstelling te vragen, zal worden meegenomen.⁷⁶

3.2 Nazorg vóór 2006

Criteria 12 en 13

Tot 1 januari 2006 werden saneringen afgesloten met een verslag met een juridisch onduidelijke status.⁷⁷ Tot die tijd werd nazorg opgenomen in het saneringsplan, waarop de provincie wel een beschikking moest nemen. Omdat de benodigde nazorg echter het beste kan worden vastgesteld wanneer het resultaat van de sanering bekend is, werd de nazorg ook vaak beschreven in het evaluatieverslag. Hoewel de provincie hier wettelijk gezien geen beschikking op kon nemen, werd wel vaak een brief gestuurd aan de saneerder die vergelijkbaar is met wat nu de beschikking is. In deze 'instemmingsbrief' kon de provincie aangegeven welke nazorgmaatregelen en

⁷⁴ Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 8 oktober 2012, antwoord vraag 5.

⁷⁵ Art. 39f Wet bodembescherming & Art. 39 lid 1 Besluit financiële bepalingen bodemsanering & SIKB (2010), Besluitvormingsuitvoeringsmethode Wbb (BUM Wbb), p. 30.

⁷⁶ Bestuurlijk interview verantwoordelijk gedeputeerde, d.d. 2 november 2012.

⁷⁷ In een uitspraak van de Afdeling Rechtspraak van de Raad van State uit 2001 (6 maart 2001, nr. 103981421) is besloten dat de instemming met een evaluatieverslag geen beschikking was in de zin van de Awb. Bron: Tekst en Commentaar Wet bodembescherming, p.1038.

gebruiksbeperkingen zij noodzakelijk achtte. Sinds 2006 moet de provincie zowel voor het saneringsverslag (in de provincie Utrecht evaluatieverslag genoemd) als het nazorgplan in een beschikking aangeven of zij instemt met de inhoud daarvan. Vanuit de wet worden ook pas vanaf die wetswijziging inhoudelijke eisen gesteld aan de nazorg. Ten behoeve van de handhaafbaarheid van de nazorg van vóór 2006 kan de provincie eventueel in een nieuwe beschikking aangeven welke maatregelen in het belang van de bescherming van de bodem alsnog genomen moeten worden. Bij de beoordeling van de nazorgmaatregelen en gebruiksbeperkingen van vóór 2006 zijn wij daarom nagegaan of duidelijk is wat de nazorgmaatregelen en gebruiksbeperkingen zijn en wie verantwoordelijk is voor de uitvoering van die maatregelen.

Dit leidt tot de criteria 12 en 13: *De nazorgmaatregelen en gebruiksbeperkingen zijn duidelijk vastgelegd, dat wil zeggen: niet voor meerdere uitleg vatbaar* en *Voor de nazorgmaatregelen is vastgelegd wie verantwoordelijk is voor de uitvoering hiervan*.

Bevinding 10

Voor de drie onderzochte locaties van vóór 2006 zijn de nazorgmaatregelen en gebruiksbeperkingen niet altijd duidelijk vastgelegd en is ook niet altijd duidelijk wie er verantwoordelijk is voor de uitvoering van de nazorg.

(Criterium 12 en 13)

Toelichting:

Voor drie van de tien geselecteerde nazorglocaties is vóór 2006 ingestemd met het evaluatieverslag.⁷⁸

Bij de locatie Kievitstraat in Woerden zijn de nazorgmaatregelen en gebruiksbeperkingen in zowel de beschikking op het saneringsplan als de instemming met het evaluatieverslag duidelijk omschreven en is duidelijk wie verantwoordelijk is voor de uitvoering. Voor de locatie Zandeiland in Vinkeveen zijn twee nazorgmaatregelen benoemd (monitoring en toezicht houden), waarbij het bij de tweede maatregel niet duidelijk is waar deze uit moet bestaan en wie dat zou moeten uitvoeren. In de beschikking op het saneringsplan staat namelijk dat het onderwerp van het toezicht bestaat uit het gebruik van het eiland door de recreanten en toezicht tijdens de herinrichtingswerkzaamheden van het eiland. In de beschikking is verwezen naar het saneringsplan, waaruit blijkt dat het toezicht een taak is van het recreatieschap.

In de instemming met het evaluatieverslag staat dat het gaat om het toezicht tijdens de herinrichtingswerkzaamheden van het eiland en dat de provincie daartoe het instandhouden van de ophooglaag zal inspecteren (2 maal per jaar). Vanuit de provincie is desgevraagd aangegeven dat in de instemming op het evaluatieverslag had moeten staan dat het inspecteren en toezichthouden een verplichting van het recreatieschap is in plaats van de provincie, aangezien de provincie zichzelf nooit een dergelijke verplichting zou opleggen.⁷⁹ Bij de locatie 2e Brandenburgerweg in Bilthoven zijn in de instemming met het evaluatieverslag weliswaar gebruiksbeperkingen omschreven, maar het is niet duidelijk aan wie deze gericht zijn.

⁷⁸ Dit zijn de locaties: Zandeiland in Vinkeveen, Kievitstraat in Woerden en 2^e Brandenburgerweg in Bilthoven.

⁷⁹ Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012, antwoord vraag 8.

Voorbeeld onduidelijkheid over verantwoordelijke nazorg

Bij de locatie 2° Brandenburgerweg in Bilthoven heeft de provincie Utrecht in 2004 ingestemd met het evaluatieverslag van een deelsanering. Deze sanering betreft een gedeelte ter plaatse van een openbare weg. De provincie schrijft dat tijdens de deelsanering al enkele gebruiksbeperkingen golden, maar dat na afronding van de deelsanering daar twee extra beperkingen, te weten geen grondwerkzaamheden en geen grondwateronttrekking, zijn bijgekomen. De brief is gericht aan de gemeente, maar het is niet duidelijk of deze beperkingen ook gelden voor de gebruikers van het perceel. In deze casus is het verder opvallend dat in de instemmingsbrief wordt benadrukt dat vóór 1 januari 2010 met het andere deel van de sanering moet zijn begonnen. Dit is echter niet gebeurd. De provincie heeft aangegeven dat deze locatie ook zal worden meegenomen in het project "Opschonen werkvoorraad Wbb"⁸⁰ (zie paragraaf 2.1).

⁸⁰ Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012, antwoord vraag 6.

HOOFDSTUK 4

De provincie als toezichthouder en handhaver

In dit hoofdstuk wordt onderzoeksvraag 4 beantwoord: 'Voert de provincie haar handhavingstaken ten aanzien van de nazorg adequaat uit?'

4.1 Toezicht op de uitvoering van nazorg

Criteria 6 en 14 t/m 18

Na het afgeven van de beschikking op het nazorgplan houdt de verantwoordelijkheid van de provincie niet op. Het volgen van deze nazorglocaties is ook een verantwoordelijkheid van de provincie. Dit kan op verschillende manieren worden vorm geven. Niet iedere locatie hoeft periodiek bezocht te worden, maar er kan bijvoorbeeld ook worden volstaan met het beoordelen van nazorgstatusrapportages. Het handhavingsbeleid moet gebaseerd zijn op een probleemanalyse waarbij rekening gehouden wordt met de gevolgen voor het milieu van overtredingen en met de kansen op die overtredingen. Op basis van de probleemanalyse worden prioriteiten gesteld ten aanzien van de handhavingstaken (in het aantal en de soorten locaties). Als blijkt dat er onvoldoende capaciteit beschikbaar is om alle gewenste werkzaamheden te verrichten, moet op basis van een risico-inschatting per locatie worden bepaald welke werkzaamheden wel en welke werkzaamheden niet worden uitgevoerd. Deze risico-inschatting moet voor elke nieuwe locatie bij aanvang worden opgesteld.⁸¹

De uitgevoerde toezichtactiviteiten dienen minimaal jaarlijks geëvalueerd te worden. Zo kan beoordeeld worden of de ervaringen in het veld consequenties hebben voor bijvoorbeeld het beoordelen van evaluatieverslagen en nazorgplannen, of voor de wijze waarop aard en frequentie van het toezicht wordt bepaald.⁸² Bij de rapportage over de uitgevoerde activiteiten is het van belang om aan te sluiten op de gehanteerde prioriteitenstelling.⁸³

Organisatorisch is functiescheiding tussen de vergunningverlener/plantoetser en de toezichthouder/handhaver van belang in verband met de onafhankelijkheid. De toezichthouder moet zijn activiteiten niet alleen kunnen verrichten zonder beïnvloeding van de onder toezicht staande partij, maar ook zonder die van de beleidsmaker en de vergunningverlener. Daarnaast vragen toezicht en handhaving enerzijds en vergunningverlening anderzijds om verschillende vaardigheden.⁸⁴

Bovenstaande leidt tot de volgende criteria:

- Criterium 6/14: *De provincie heeft een duidelijke scheiding, tenminste op persoonsniveau, aangebracht tussen taken die betrekking hebben op de voorbereiding van de beschikking op het nazorgplan en taken die betrekking hebben op toezicht en handhaving.*
- Criterium 15: *In het handhavingsbeleid zijn, op basis van een probleemanalyse, prioriteiten gesteld ten aanzien van de handhavingstaken (in het aantal en de soorten locaties). De prioriteiten bepalen welke handhavingswerkzaamheden op welke soort locaties zullen plaatsvinden. Als blijkt dat er onvoldoende*

⁸¹ SIKB (2010), Handhavingsuitvoeringmethode Wet bodembescherming landbodems (HUM Wbb), p.122 & Art. 7.2 lid 2 Besluit omgevingsrecht (Bor), art. 10.3 lid 1 Regeling omgevingsrecht (Mor) en toelichting daarop p. 50 & SIKB (2010), Handreiking adequate bestuurlijke handhaving Wbb, p. 30 en SIKB (2008), Normblad 8001, p. 13.

⁸² SIKB (2010), Normblad 8001, p. 14.

⁸³ Art. 7.7 lid 1b Besluit omgevingsrecht (Bor).

⁸⁴ STEM (2008), Evaluatie wet handhavingstructuur en besluit kwaliteitseisen handhaving milieubeheer, p. 43.

capaciteit beschikbaar is om alle gewenste werkzaamheden te verrichten, wordt de werklíjst aangepast op basis van een risico-inschatting per locatie. Deze risico-inschatting moet voor elke nieuwe locatie bij aanvang worden opgesteld.

- *criterium 16: De provincie ziet erop toe dat de nazorg, zoals vastgelegd in het nazorgplan, wordt uitgevoerd. Hierbij dient de frequentie en de aard van controles, zoals in het handhavingsbeleid bepaald, te zijn afgestemd op en toereikend voor het type nazorglocaties.*
- *criterium 17: De provincie legt de resultaten van iedere uitgevoerde controle vast in het bodeminformatiesysteem.*
- *criterium 18: Periodiek, doch minstens jaarlijks, worden de resultaten van de toezicht activiteiten gerapporteerd en geëvalueerd.*

Bij de toetsing van deze criteria heeft de Rekenkamer de volgende documenten betrokken:

- Kwaliteitssysteem Bodem en Water
- Jaarprogramma's Vergunningverlening en Handhaving 2009 t/m 2012

Bevinding 11

De provincie heeft de scheiding op persoonsniveau ten aanzien van taken die betrekking hebben op de voorbereiding van de beschikking op het nazorgplan en taken die betrekking hebben op toezicht en handhaving niet volledig doorgevoerd. De evaluatieverslagen, waarin doorgaans de nazorg is opgenomen, worden beoordeeld door het team Vergunningverlening namens het team Handhaving dat vervolgens ook de monitoringsrapportages beoordeelt.

De provincie heeft wel geborgd dat bij "eigen saneringen" het opstellen van het evaluatieverslag/nazorgplan en de uitvoering van de nazorg, door een andere afdeling gebeurt dan het beschikken op het evaluatieverslag en de beoordeling van monitoringsrapportages.

Bij drie van de tien onderzochte locaties hebben toezichtsactiviteiten plaatsgevonden. De toezichtsactiviteiten zijn, op één uitzondering na, door andere ambtenaren verricht dan degenen die de beschikking op het evaluatieverslag hebben opgesteld. Bij de eigen saneringen (twee van de tien onderzochte locaties) is de verantwoordelijke voor de sanering en nazorg een andere afdeling binnen de provincie dan de afdeling die de beschikkingen heeft verleend en de monitoringsrapportages heeft beoordeeld.

(Criterium 6 en 14)

Beleid en procedures

Voorheen bestond de functiescheiding binnen de provincie Utrecht op afdelingsniveau. Inmiddels bestaat de functiescheiding op het niveau van verschillende teams binnen dezelfde afdeling (team handhaving en team vergunningverlening). Vanwege inhoudelijke expertise wordt de beoordeling van evaluatieverslagen en monitoringsrapportages uitgevoerd door het team Vergunningverlening namens team Handhaving. Het team Handhaving controleert met handhavingstoetsen of de resultaten van de locatiebezoeken overeenkomen met het evaluatieverslag en de beschikking daarop. Daarbij wordt ervoor zorg gedragen dat de projectleider die de beschikking op het saneringsplan heeft opgesteld niet het uiteindelijke evaluatieverslag beoordeelt.⁸⁵

⁸⁵ Provincie Utrecht (2012), reactie feitelijk wederhoor, d.d. 6 november 2012.

Doordat de nazorg en de evaluatie van de sanering doorgaans in één beschikking zijn opgenomen, zijn daardoor een toezichtstaak en een taak van vergunningverlening verenigd. De provincie heeft aangegeven dat er geen scheiding op persoonsniveau bestaat voor wat betreft de beoordeling van monitoringsrapporten en evaluatieverslagen. De provincie geeft aan dat dit ook niet mogelijk is gelet op het aantal beschikbare vergunningverleners.⁸⁶

De provincie heeft wel geborgd dat er sprake is van functiescheiding als het gaat om locaties waar de provincie de saneerder en de eventueel verantwoordelijke voor de nazorg is. Deze eigen saneringen worden verzorgd door de afdeling Uitvoering Fysieke Leefomgeving, team Grondzaken en het vervolgens nemen van een beschikking op een onderzoek of evaluatieverslag gebeurt door de afdeling Vergunningverlening en Handhaving, team Bodem en Water.⁸⁷ Deze afdeling is ook verantwoordelijk voor de toezichtstaken.

Uitkomsten dossieronderzoek

Bij drie van de tien geselecteerde locaties hebben toezichtsactiviteiten plaatsgevonden.⁸⁸ Bij twee locaties in de vorm van het beoordelen van monitoringsrapportages en bij één locatie in de vorm van een locatiebezoek.

Bij de locatie Kievitstraat in Woerden en St. Anthoniedijk in Maartensdijk is de beschikking op het evaluatieverslag door een andere ambtenaar opgesteld, dan dat de toezichtsactiviteit is uitgevoerd. Bij de locatie Zandeiland zijn de eerste twee monitoringsrapportages beoordeeld door dezelfde ambtenaar als degene die de beschikking had opgesteld. Bij de laatstgenoemde locatie zijn de volgende monitoringsrapportages wel beoordeeld door andere ambtenaren.

Bij de twee van de tien door de Rekenkamer onderzochte locaties was de provincie zelf saneerder. Dit zijn de locaties Rijksstraatweg in Leersum en St. Anthoniedijk in Maartensdijk. De beschikking op het evaluatieverslag gericht aan de toenmalige Afdeling Bodem en Water⁸⁹ (opdrachtgever) en afkomstig van de teamleider handhaving (bevoegd gezag). Het onderstaande voorbeeld illustreert de functiescheiding in de praktijk bij saneringen in eigen beheer.

Voorbeeld functiescheiding sanering in eigen beheer

Bij de saneringslocatie Rijksstraatweg in Leersum heeft de toenmalige afdeling Bodem en Water geïnformeerd naar de mogelijkheid om van de saneringsdoelstelling voor het grondwater af te wijken aangezien de verwachting was dat in het grondwater sprake zou zijn van een stabiele eindsituatie. Omdat sprake is van belangen van derden (de vlek is tot aan de grens van de oosterburen aangetoond) én de saneringsdoelstelling van het grondwater wijzigt (van tussenwaarde naar stabiele eindsituatie) moet dit volgens het team Vergunningverlening en Handhaving volgens een procedure 'herbeschikking saneringsplan' gebeuren. Uit de aantekeningen in Squit blijkt dat de toenmalige afdeling Bodem en Water daar "niet blij" mee was omdat in een eerder stadium door Vergunningverlening anders gecommuniceerd is.⁹⁰

⁸⁶ Provincie Utrecht, reactie feitelijk wederhoor, d.d. 6 november 2012.

⁸⁷ Dit zijn benamingen van de teams sinds 15 juli 2012. Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012, antwoord vraag 3.

⁸⁸ Dit zijn de locaties Kievitstraat in Woerden, St. Anthoniedijk in Maartensdijk en Zandeiland in Vinkeveen.

⁸⁹ Tegenwoordig heet deze afdeling "Uitvoering Fysieke Leefomgeving".

⁹⁰ Provincie Utrecht, aantekeningen Squit Bodem, Rijksstraatweg in Leersum, d.d. 26 november 2008.

Bevinding 12

Door de provincie Utrecht wordt jaarlijks een Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving opgesteld. In dit jaarprogramma is duidelijk aangegeven waar de prioriteiten liggen op het gebied van toezicht en handhaving. Vanaf 2010 wordt ook gewerkt met een systeem van risico-inventarisatie, waarbij voor elk taakveld (waaronder het taakveld Wet bodembescherming) de risico's zijn ingeschat en geprioriteerd. Nazorg maakt onderdeel uit van de risico-inventarisatie en is verdeeld in drie categorieën. Voor de drie nazorgcategorieën zijn de risico's laag ingeschat. De provincie heeft geen risico-inschatting per locatie gemaakt.

(Criterium 15)

Toelichting:

Het Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving (verder: Jaarprogramma) 2012 maakt duidelijk aan welke taakvelden prioriteit zal worden gegeven. Het Jaarprogramma is vastgesteld door GS en ter kennisname aangeboden aan PS.⁹¹ Binnen de taakvelden (waaronder Wbb) heeft een risico-analyse plaatsgevonden. Eind 2011 is een nieuwe risico-analyse gemaakt, die daarvoor dateerde van 2008.⁹² De resultaten van de risico-analyses vormen de basis voor het stellen van prioriteiten, het formuleren van doelstellingen en de uiteindelijke vaststelling van het Jaarprogramma 2012. Centraal in de systematiek staat de formule: Risico = kans maal effect. De risico-analyse is dan ook gebaseerd op enerzijds het naleefgedrag en anderzijds het risico dat de regels zullen worden overtreden en het (nadelig) effect van overtredingen.⁹³ Bij elk taakveld is een rangschikking ontstaan van zeer groot naar zeer klein risico.⁹⁴ In de voetnoot bij de omschrijving van de risico-analyse, is aangegeven dat een risicomatrix geen 100% objectief instrument is omdat de criteria en de uitgangspunten afwegingen zijn.⁹⁵

Het taakveld Wet bodembescherming (bodembescherming en ontgrondingen) bestaat uit 28 categorieën. Drie van de 28 categorieën betreffen nazorg, namelijk:⁹⁶

- Nazorg (actief) – niet verrichten monitoring;
- Nazorg (actief) – niet verrichten beheersingsmaatregelen;
- (wbb) nazorglocaties.

Met de laatste categorie wordt bedoeld op het uitvoeren van fysieke controles bij (passieve) nazorglocaties. Bij passieve nazorg moet gedacht worden aan bijvoorbeeld het instandhouden van leeflagen en een verbod op graafwerkzaamheden. Bij actieve nazorg moet gedacht worden aan het monitoren van het grondwater. De drie categorieën eindigen respectievelijk op de 13^e, 20^e en 26^e plek van de prioriteitenlijst. Daarmee vallen ze in de klassen: Beperkt en klein risico.⁹⁷ Dit is in Tabel 9 weergegeven.

⁹¹ Provincie Utrecht, Statenbrief d.d. 27 maart 2012, 2012MME45.

⁹² Provincie Utrecht (2012), Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving 2012, p.12.

⁹³ Provincie Utrecht (2012), Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving 2012, p.13.

⁹⁴ Provincie Utrecht (2012), Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving 2012, p.14.

⁹⁵ Provincie Utrecht (2012), Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving 2012, p.12.

⁹⁶ Provincie Utrecht (2012), Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving 2012, p.16. De categorieën zijn soms omschreven als "overtreding", zoals het "niet verrichten van monitoring", terwijl andere categorieën, zoals "(wbb) nazorglocaties" veel algemener zijn omschreven.

⁹⁷ In het JUP 2012 staat bij alle onderdelen aangegeven dat ze vallen onder zeer groot risico. Uit navraag bij de ambtelijke organisatie blijkt dat de kwalificering in Tabel 9 de juiste is. Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012, antwoord vraag 4.

Tabel 9 Klasse-indeling handhaving provincie Utrecht⁹⁸

Klasse	Categorieën nazorglocaties
I Zeer groot risico	
II Groot risico	
III Beperkt risico	Niet verrichten monitoring
IV Klein risico	Niet verrichten beheersingsmaatregelen & (Wbb) nazorglocaties
V Zeer klein risico	

De provincie Utrecht maakt vervolgens geen risico-inschatting per locatie. Er vindt dus binnen de drie categorieën geen nadere differentiatie op het gebied van risico's plaats. Vanuit de provincie is aangegeven dat bewust is gekozen om niet per locatie maar per groep locaties een risico-inschatting te maken. De verantwoordelijke gedeputeerde heeft in een bestuurlijk interview met de Rekenkamer aangegeven het maken van een risico-inschatting per locatie binnen de bestaande categorieën wenselijk te vinden en het maken van een dergelijke inschatting op te willen pakken.⁹⁹

Bevinding 13

Doordat een groot deel van de nazorglocaties laag geprioriteerd is, is het toezicht op de nazorglocaties beperkt tot het controleren op tijdige indiening van monitoringsrapportages, het beoordelen van monitoringsrapportages en het reageren op meldingen. Dit is in lijn met de prioritering die op basis van de risicoanalyse is opgesteld. Daarbij is de afgelopen drie jaar in het uitvoeringsprogramma Vergunningverlening en Handhaving opgenomen dat van controleren van nazorglocaties door middel van locatiebezoeken zal worden afgezien. De provincie ziet er daardoor onvoldoende op toe dat de beschikte nazorg wordt uitgevoerd.

Ook bij de tien geselecteerde locaties ziet de provincie er nauwelijks op toe dat de nazorg, zoals vastgelegd in het nazorgplan, wordt uitgevoerd. Dit is grotendeels conform het door de provincie Utrecht vastgestelde beleid.

(Criterium 16)

Toelichting:

Beleid en procedures

Naast de risico-analyse-tabel is in het Jaarprogramma 2012 een omschrijving opgenomen van de handhavingstaken en doelstellingen op het gebied van de verschillende taakvelden en dus ook op het gebied van de Wet bodembescherming. De handhavingsactiviteiten in 2012 bestaan onder andere uit het controleren van alle aangemelde saneringen (ongeveer 150 stuks), het beoordelen van evaluatieverslagen (ongeveer 140 stuks) en het beoordelen van monitoringsrapporten (70 stuks).¹⁰⁰ In het Jaarprogramma 2012 is ook een onderdeel opgenomen "Activiteiten waar in 2012 van wordt afgezien." Hieronder is het volgende opgenomen¹⁰¹:

- Uitvoeren controleprogramma's nazorglocaties;
- Bij tijdgebrek zal prioritering plaatsvinden. Dit zal zich vooral richten op de uitvoering van BUS-saneringen.

⁹⁸ Provincie Utrecht (2012), Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving 2012, p.14

⁹⁹ Interview verantwoordelijk gedeputeerde, d.d. 2 november 2012.

¹⁰⁰ Provincie Utrecht (2012), Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving 2012, p.48 en 49.

¹⁰¹ Provincie Utrecht (2012), Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving 2012, p.50.

Uit een toelichting van de provincie Utrecht blijkt dat met uitvoeren controleprogramma's nazorglocaties wordt bedoeld op het toezien op nazorglocaties door middel van locatiebezoeken.¹⁰² De provincie heeft aangegeven dat er vanwege een beperkt budget keuzes gemaakt moeten worden.¹⁰³ Ook in de Jaarprogramma's van 2010 en 2011 is het uitvoeren controleprogramma's nazorglocaties een activiteit waarvan is afgezien.¹⁰⁴ In het Jaarprogramma 2010 is toegelicht waarom van het controleren van nazorglocaties door middel van locatiebezoeken wordt afgezien¹⁰⁵: normaliter worden afgewikkelde locaties om de 5 jaar kort bezocht, maar die taak schiet er nog steeds bij in. Redenen: er is geen menskracht voor en de prioriteit ligt elders. Overigens wordt onderkend, dat het landelijk beleid is, om meer aandacht voor nazorglocaties te hebben.¹⁰⁶ Ook in het Jaarprogramma 2009 is onderkend dat met de nazorglocaties te weinig wordt gedaan en dat de controleprogramma's niet worden uitgevoerd.¹⁰⁷

Bij actieve nazorglocaties is wel sprake van een vorm van toezicht, aldus de provincie Utrecht.¹⁰⁸ De provincie controleert de monitoringsrapportages en ziet erop toe dat de rapportages tijdig worden ingediend bij de provincie. Fysieke controles vinden niet plaats, tenzij er sprake is van een melding. De provincie Utrecht hanteert overigens geen termijn waarbinnen een monitoringsrapportage beoordeeld dient te worden.¹⁰⁹ De provincie geeft aan dat afhankelijk van de op het moment van indienen beschikbare capaciteit ten opzichte van andere verzoeken/meldingen met fatale termijnen, de reactie op een monitoringsverslag weken, maanden en soms jaren kan duren.¹¹⁰ Tijdens het onderzoek heeft de provincie aangegeven dat men nu is overgegaan op een andere, meer reactieve, manier van het beoordelen van monitoringsverslagen:¹¹¹ Waar mogelijk worden de resultaten van tussentijdse grondwatermonitoringen gebundeld aangeboden. In de tussentijd laat de provincie de verantwoordelijkheid voor de beoordeling van de resultaten en eventuele acties bij de saneerder/verantwoordelijke voor de nazorg. Indien ten opzichte van de beschikking afwijkingen worden geconstateerd, dan dient door de saneerder direct contact met de provincie te worden opgenomen. De provincie beoogt hiermee een meer efficiënte werkwijze.¹¹²

Op de passieve nazorglocaties wordt alleen reactief toegezien: naar aanleiding van een melding (dit kan ook een melding vanuit een provinciale surveillance zijn), wordt actie ondernomen.¹¹³

In 2009 heeft de provincie een eenmalige actie uitgevoerd om te bekijken wat de resultaten zouden zijn als er wel fysieke controles zouden worden gedaan bij passieve nazorglocaties. Om die reden zijn toen tien passieve nazorglocaties bezocht. Uit de controles bleek dat in meerdere gevallen niet was gemeld dat er gegraven was. Degenen aan wie de beschikkingen gericht waren bleken niet altijd goed te hebben beseft wat er in de beschikking was opgenomen. Omdat prioritering per categorie nazorglocaties heeft plaatsgevonden, waarbij deze categorie een lage prioriteit heeft gekregen, zijn verder geen conclusies verbonden aan de eenmalige actie.¹¹⁴

¹⁰² Provincie Utrecht, interview ambtelijke organisatie, d.d. 20 juli 2012.

¹⁰³ Provincie Utrecht, interview ambtelijke organisatie, d.d. 20 juli 2012.

¹⁰⁴ Provincie Utrecht, Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving 2010, p. 61 en Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving 2011, p. 62.

¹⁰⁵ Provincie Utrecht (2010), Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving 2010, p. 61.

¹⁰⁶ Provincie Utrecht (2010), Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving 2010, p. 61.

¹⁰⁷ Provincie Utrecht (2009), Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving 2009, p.57.

¹⁰⁸ Provincie Utrecht, interview ambtelijke organisatie, d.d. 20 juli 2012.

¹⁰⁹ Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012, antwoord vraag 10.

¹¹⁰ Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012, antwoord 10.

¹¹¹ Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012, antwoord 11.

¹¹² Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012, antwoord vraag 6 en beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 8 oktober antwoord vraag 6.

¹¹³ Provincie Utrecht, interview ambtelijke organisatie, d.d. 20 juli 2012.

¹¹⁴ Provincie Utrecht, interview ambtelijke organisatie, d.d. 20 juli 2012.

Uitkomsten dossieronderzoek

Bij drie van de tien locaties hebben toezichtsactiviteiten in het kader van nazorg plaatsgevonden. In Tabel 10 is per locatie aangegeven of het gaat om passieve of actieve nazorg. Daarnaast is opgenomen of de provincie heeft toegezien op de beschikte nazorg.

Tabel 10 Toezichtsactiviteiten provincie Utrecht

	Locatie	Passieve of actieve nazorg	Toezichtsactiviteiten in het kader van nazorg?
1.	St. Anthoniedijk in Maartensdijk	Actief	Ja. Sinds de beschikking op het evaluatieverslag uit 2009, zijn, zoals beschikt, drie monitoringsrapportages aangeleverd en beoordeeld. De laatste twee rapportages heeft de provincie gezamenlijk beoordeeld. De beoordelingen hebben plaatsgevonden na respectievelijk zes, veertien en vijf maanden.
2.	Blikkenburg in Zeist	Passief	Ja. Bij deze locatie hebben veel toezichtsactiviteiten plaatsgevonden, hoofdzakelijk in het kader van de afsluiting van de sanering(en). ¹¹⁵ In 2008 is een verificatieonderzoek gedaan waarbij de verontreinigingssituatie van het niet gesaneerde deel van de locatie én de leeflaag van het al gesaneerde gedeelte is onderzocht. Eind 2010 is door de provincie nog een locatiebezoek afgelegd.
3.	Bloemendaalseweg in Vianen	Actief	Nee. In 2008 is een beschikking op het evaluatieverslag genomen, waarin is vastgesteld dat één keer in de drie jaar gemonitord dient te worden. Er is echter geen monitoringsrapport opgestuurd.
4.	2 ^e Brandenburgerweg in Bilthoven	Passief	Nee
5.	Eigendomweg in Soest	Passief	Nee
6.	Herenweg in Wilnis	Passief	Nee
7.	Hofplein in Vianen	Passief	Nee
8.	Kievitstraat in Woerden	Passief	Ja. In 2009 is een eenmalige actie ondernomen. Bij tien passieve nazorglocaties is toen een controlebezoek afgelegd (zie paragraaf 4.1., toelichting bij

¹¹⁵ Provincie Utrecht, reactie feitelijk wederhoor d.d. 6 november 2012 en bespreking van de concept rapportage met de ambtelijke organisatie, d.d. 15 januari 2013.

	Locatie	Passieve of actieve nazorg	Toezichtsactiviteiten in het kader van nazorg?
			bevinding 13). Deze locatie maakte deel uit van die eenmalige actie.
9.	Rijksstraatweg in Leersum	Passief	Nee
10.	Zandeiland in Vinkeveen	Actief	Ja. Voor deze locatie is in 2003 de nazorg opgenomen in de instemming met het evaluatieverslag. De nazorg bestaat onder andere uit jaarlijkse monitoring van het grondwater en oeverlijn inspecties. Van de zeven rapportages die aangeleverd hadden moeten worden, zijn er vijf aangeleverd. De provincie heeft vier van de vijf monitoringsrapportages beoordeeld na respectievelijk twee, één, zes en vier maanden

Uit Tabel 10 blijkt dat bij alledrie de locaties waarbij de saneerder de verplichting werd opgelegd om periodiek te monitoren, er rapportages niet tijdig of helemaal niet bij de provincie zijn aangeleverd. Paragraaf 4.2 gaat hier verder op in.

Bij de tien geselecteerde locaties ziet de provincie er nauwelijks op toe dat de nazorg, zoals vastgelegd in het nazorgplan, wordt uitgevoerd. Dit komt doordat de nazorg veelal gebruiksbeperkingen betreft waarbij alleen sprake is van nazorg in de zin van registratie en geen monitoring hoeft plaats te vinden en de provincie heeft besloten af te zien van locatiebezoeken. Daarnaast ligt volgens de provincie de verantwoordelijkheid ten aanzien van de gebruiksbeperkingen bij de percee-eigenaren.¹¹⁶

In de Handreiking adequate bestuurlijke handhaving Wbb wordt echter gesteld dat onderzoek naar de naleving van gebruiksbeperkingen het beste incidenteel projectmatig worden uitgevoerd. Dit betreffen al snel honderden vaak lang geleden gesaneerde locaties, waardoor veelal dossieronderzoek nodig is.¹¹⁷ Wanneer monitoringsrapportages worden aangeleverd, worden deze ook door de provincie beoordeeld.

Bevinding 14

De provincie legt in principe de resultaten van iedere uitgevoerde controle op de nazorg vast in het bodeminformatiesysteem. Bij de tien onderzochte locaties zijn de verrichte toezichtsactiviteiten in het bodeminformatiesysteem opgenomen.

(Criterium 17)

¹¹⁶ Provincie Utrecht, reactie feitelijk wederhoor d.d. 6 november 2012.

¹¹⁷ SIKB (2006) Handreiking adequate bestuurlijke handhaving Wbb, p. 56.

Toelichting:

Beleid en procedures

De provincie bezoekt in principe geen nazorglocaties, tenzij er sprake is van een melding.¹¹⁸ Als er sprake is geweest van een toezichtsactiviteit wordt dit in het bodemregistratiesysteem genoteerd. In het systeem wordt ook opgenomen als er een monitoringsrapportage ontvangen en beoordeeld moet worden. De betreffende ambtenaar krijgt een melding rond de datum waarop de rapportage binnen moet zijn. Als een monitoringsrapportage is beoordeeld wordt dit vastgelegd in een brief.

Uitkomsten dossieronderzoek

Voor de drie locaties waar toezichtsactiviteiten hebben plaatsgevonden (zie Tabel 10 in paragraaf 4.1), zijn de resultaten hiervan geregistreerd in Squit Bodem en Elvhis.

Bevinding 15

De resultaten van de toezichtsactiviteiten worden per half jaar en jaarlijks gerapporteerd en geëvalueerd. Hierbij wordt niet specifiek op nazorg ingegaan.

(Criterium 18)

Toelichting:

Ieder half jaar wordt er gerapporteerd op naleefgedrag. Deze rapportage wordt aan GS gestuurd. Volgend jaar zal ook per kwartaal worden gerapporteerd.¹¹⁹ Tevens verschijnt er een jaarrapportage.¹²⁰ De jaarlijkse evaluatie is per taakveld opgenomen in de Jaarlijkse Uitvoeringsprogramma's. Die evaluaties betreffen de taakvelden (waaronder het taakveld Wet bodembescherming). Er wordt dan ook niet specifiek ingegaan op nazorg.

Daarnaast vindt er ook twee keer per jaar een Klanttevredenheidsonderzoek plaats. Degenen aan wie de beschikking is verstuurd en intermediairs krijgen een evaluatieformulier. Zo weet de afdeling of duidelijk is wat de provincie heeft willen communiceren.¹²¹

4.2 Reactie op geconstateerde afwijkingen

Criterium 19

Deze paragraaf beoordeelt criterium 19: *Indien door de provincie in de uitvoering van de nazorg afwijkingen worden geconstateerd ten opzichte van de afgesproken nazorg onderneemt de provincie actie of laat dit beargumenteerd achterwege.*

Afwijkingen ten opzichte van de afgesproken nazorg kunnen aan het licht komen door het uitoefenen van toezicht. Ook kan degene die de nazorg uitvoert een afwijking melden. Afwijkingen zijn bijvoorbeeld het niet naleven van gebruiksbeperkingen of zichtbare functiewijziging op de locatie. Tevens kan bij afwijkingen gedacht worden aan het niet nakomen van de beschikte nazorg. Zo kan de verantwoordelijke voor de nazorg verzuimen de monitoringsrapportages aan te leveren.

¹¹⁸ Het komt voor dat bijvoorbeeld omwonenden een melding doen bij de provincie wanneer zij vermoeden dat er op een locatie een overtreding plaatsvindt. Ook naar aanleiding van een eigen surveillance kan een melding plaatsvinden, bron: Provincie Utrecht, interview ambtelijke organisatie, d.d. 20 juli 2012.

¹¹⁹ Provincie Utrecht, reactie feitelijk wederhoor, d.d. 6 november 2012.

¹²⁰ Provincie Utrecht, interview ambtelijke organisatie, d.d. 20 juli 2012.

¹²¹ Provincie Utrecht, interview ambtelijke organisatie, d.d. 20 juli 2012.

Bevinding 16

Er vinden in principe geen controlebezoeken plaats op nazorglocaties. Afwijkingen in de uitvoering van de nazorg zullen hierdoor niet snel worden geconstateerd. In alle vier de onderzochte gevallen waarin sprake is, of volgens het beleid van de provincie zou moeten zijn, van toezichtsactiviteiten hebben afwijkingen plaatsgevonden in de nazorg. Zo zijn bij één locatie steeds de resultaten van de oeverlijninspectie niet binnengekomen. Indien de provincie in de uitvoering van de nazorg afwijkingen constateert, onderneemt de provincie soms actie. Indien er geen actie is ondernomen, is dit niet beargumenteerd.

(Criterium 19)

Toelichting:

In de vier¹²² gevallen waarin sprake is, of volgens het beleid van de provincie zou moeten zijn, van toezichtsactiviteiten, is slechts voor één locatie de uitvoering van de nazorg verlopen zoals beschikt. Bij die ene locatie, St. Anthoniedijk in Maartensdijk, zijn de monitoringsrapportages echter niet altijd op tijd binnengekomen en heeft de beoordeling van de provincie soms ook laat plaatsgevonden (zie Tabel 10 in 4.1.).¹²³ Degene die de monitoring uitvoerde heeft verzocht om vermindering van de frequentie. Dit is niet gehonoreerd door de provincie.¹²⁴

Bij de locatie Bloemendaalseweg in Vianen, heeft de verantwoordelijke voor de nazorg (de Milieudienst Zuidoost-Utrecht) in juni 2010 de provincie gemeld dat de gebruiker van de locatie schone grond heeft aangebracht, de grond heeft geploegd en de aanwezige monitoringspeilbuizen heeft verwijderd. De Milieudienst geeft aan dat zij in 2011 de monitoringspeilbuizen opnieuw zal laten plaatsen.¹²⁵ De Rekenkamer heeft geen monitoringsrapportages of andere acties naar aanleiding van de melding van de Milieudienst aangetroffen (zie Tabel 10 in paragraaf 4.1). In reactie op een vraag hierover van de Rekenkamer, heeft de provincie aangegeven dat dit project uit beeld is geraakt. Ook dit project wordt opgepakt binnen het project "Opschonen werkvoorraad Wbb" en zal dan alsnog een vervolg krijgen, aldus de provincie.¹²⁶

Bij de locatie Zandeiland in Vinkeveen, maakt jaarlijkse monitoring en jaarlijkse inspectie van de oeverlijn deel uit van de nazorg. In 8,5 jaar tijd zijn er vijf monitoringsrapportages ingediend en zijn nooit gegevens over de oeverlijninspecties bijgevoegd. In haar brieven vraagt de provincie steeds om de gegevens, maar ze worden niet aangeleverd. Daarnaast staat in de beschikking op het evaluatieverslag dat de provincie tijdens de herinrichtingswerkzaamheden twee keer per jaar de ophooglaag zal controleren. Deze controles hebben nooit plaatsgevonden. Bij navraag bij de ambtelijke organisatie blijkt dat er sprake is geweest van een foutieve formulering in de brief waarin het evaluatieverslag is goedgekeurd. In de brief had moeten staan dat de saneerder de controles had moeten uitvoeren.¹²⁷

De vierde locatie, Kievitstraat in Woerden, maakte deel uit van de toezichtsactie uit 2009, waarbij bij tien locaties controles op de leeflaag zijn uitgevoerd (zie toelichting bij bevinding 13, paragraaf 4.1).

¹²² De locatie Blikkenburg, zie Tabel 10, is hier niet meegenomen omdat het niet evident is of de toezichtsactiviteiten in het kader van nazorg hebben plaatsgevonden.

¹²³ Hierbij moet worden opgemerkt dat de provincie geen termijn heeft vastgesteld waarbinnen een monitoringsrapportage moet worden beoordeeld, zie paragraaf 4.1.

¹²⁴ Oranjewoud aan provincie Utrecht, Voortgangsadvies nazorglocatie St. Anthoniedijk te Maartensdijk, d.d. 18 april 2011.

¹²⁵ Provincie Utrecht, aantekening Squit bodem bij Bloemendaalseweg, d.d. 30 juni 2010.

¹²⁶ Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012, antwoord vraag 7.

¹²⁷ Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012, antwoord vraag 8.

Voorbeeld afwijking nazorg

Tijdens de controle van de Kievitstraat in Woerden bleek dat ter plaatste van het speelplein een deel van de verhardingslaag was weggehaald en een zandbak was gemaakt. Uit een controleboring bleek dat 20 cm onder het speelzand de oorspronkelijke vervuilde bodem aanwezig was. Hiermee werd niet voldaan aan de minimale leeflaag van 0,75m of de gesloten verhardingslaag. In haar brief stelt de provincie dat de betrokkene de verhardingslaag uiterlijk binnen twee maanden moet herstellen en dat indien in de toekomst graafwerkzaamheden worden verricht dit aan de provincie gemeld dient te worden. Betrokkene heeft aangegeven op korte termijn een nieuwe zandbak te willen plaatsen. Ruim een week na het verzenden van de brief is contact opgenomen met de betrokkene. Afsproken is dat "zij actie gaat ondernemen en zo snel mogelijk laat weten of/wanneer de situatie is/wordt aangepakt."¹²⁸ De provincie heeft hierna geen toezichts- of handhavingsactiviteiten meer verricht. Nadat de Rekenkamer deze casus aan de provincie heeft voorgelegd, is de provincie bij de verantwoordelijke voor de nazorg nagegaan wat de status van de locatie is. Uit het contact met de verantwoordelijke is gebleken dat de zandbak is afgebroken en de leeflaag is hersteld. Het risico is derhalve weggenomen, maar de registratie hiervan ontbreekt.¹²⁹

¹²⁸ Provincie Utrecht, aantekening Squit bodem bij Kievitstraat, d.d. 22 juli 2009.

¹²⁹ Provincie Utrecht (2012), beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012, antwoord vraag 9.

BIJLAGE A

Toetslijst nazorgplan provincie Utrecht

Onderwerp	Informatie voldoende?	Aanvulling informatie nodig?	Opmerkingen opnemen in beschikking?
Algemeen			
1. NAW gegevens melder (inclusief eventuele machtiging).			
2. Ligging van de nazorglocatie inclusief gevals codering (als deze al bekend is)			
3. Type beschikking: <ul style="list-style-type: none"> - Of de verontreiniging voor 1987 is ontstaan; - Of een beschikking wordt aangevraagd voor het hele geval of een gedeelte, of sprake is van verschillende saneringsfasen; - Overzicht van al afgegeven beschikkingen in het kader van de Wbb. 			
4. Informatie over de context van de nazorg.			
5. Of informatie is aangeleverd door erkende bodemintermediairs voor zover bepaald in art. 21 van het Besluit bodemkwaliteit.			
Bij elk nazorgplan:			
6. Is in het saneringsverslag beschreven dat sprake is van een restverontreiniging na de sanering en dat sprake is van gebruiksbeperkingen en/of nazorg.			
7. Als sprake is van gebruiksbeperkingen: <ul style="list-style-type: none"> - beschrijving van de gebruiksbeperkingen; - beschrijving van de wijze van communicatie van de gebruiksbeperkingen aan de gebruikers. 			

Onderwerp	Informatie voldoende?	Aanvulling informatie nodig?	Opmerkingen opnemen in beschikking?
<p>8. Als sprake is van nazorg:</p> <ul style="list-style-type: none"> - beschrijving van de maatregelen=wijze van uitvoering van de nazorg waarin mede begrepen de maatregelen om de nazorgmaatregelen in stand te houden en zo nodig te verbeteren (ijkmomenten en faalscenario) en eventuele verslaglegging; - begroting van de kosten; - toelichting op de financiering van de kosten; - of wordt voldaan aan het criterium voor het eventueel vragen van een financiële zekerheidsstelling. 			
<p>9. Of de gebruiksbeperkingen of nazorgmaatregelen voldoende zijn om er voor te zorgen dat de verontreiniging die na de sanering is achtergebleven niet zal leiden tot een vermindering van de kwaliteit van de bodem zoals beschreven in het saneringsverslag.</p>			
<p>10. Indien degene die de bodem heeft gesaneerd een ander is dan degene die belast zal zijn met de uitvoering van de nazorgmaatregelen, dient diegene aangewezen te worden in het nazorgplan, waarmee het bevoegd gezag instemt.</p>			

BIJLAGE B

Lijst van geraadpleegde bronnen

Algemeen

- SIKB (2006), Handreiking Adequate Bestuurlijke Handhaving Wbb
- STEM (2008), Evaluatie wet handavingsstructuur en besluit kwaliteitseisen handhaving milieubeheer
- SKB (2008), Cahier Nazorg
- SIKB (2008), Normblad SIKB 8001
- SIKB (2009), Milieukundige begeleiding van nazorg, VKB-protocol 6004
- SIKB (2010), Handavingsuitvoeringsmethode Wet bodembescherming (landbodems) (HUM Wbb)
- SIKB (2010), Besluitvoeringsuitvoeringsmethode Wbb (BUM Wbb)

Wet- en regelgeving

- Wet bodembescherming
- Memorie van Toelichting Wbb, Tweede Kamer, vergaderjaar 2003-2004, 29 462, nr. 3.
- Koeman, Uylenburg en Veldkamp (2009), Tekst en Commentaar Milieurecht
- Besluit financiële bepalingen bodemsanering
- Circulaire bodemsanering 2009 zoals gewijzigd op 3 april 2012
- Wet kenbaarheid publiekrechtelijke beperkingen onroerende zaken
- Aanwijzingsbesluit Wet kenbaarheid publiekrechtelijke beperkingen onroerende zaken
- Regeling beperkingenregistratie Wet bodembescherming
- Besluit omgevingsrecht
- Regeling omgevingsrecht
- Algemene wet bestuursrecht
- Kabinetsstandpunt Beleidsvernieuwing Bodemsanering, Tweede Kamer, 2001-2002, Kamerstuk 28 199, nr. 1.

Websites

- www.agentschapnl.nl

Documenten provincie Utrecht

- Provincie Utrecht (2008) Kwaliteitssysteem Bodem en Water
- Provincie Utrecht (2009), Nota uitvoeringsbeleid bodem 2009
- Provincie Utrecht (2009), Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving 2009
- Provincie Utrecht (2010), Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving 2010
- Provincie Utrecht (2011), Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving 2011
- Provincie Utrecht (2012), Overzicht nazorglocaties gegenereerd ten behoeve van de Rekenkamer d.d. 9 mei 2012

- Provincie Utrecht (2012), E-mail ambtelijke organisatie d.d. 6 juli 2012
- Provincie Utrecht (2012), Beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 28 september 2012
- Provincie Utrecht (2012), Beantwoording vragen Rekenkamer d.d. 8 oktober 2012
- Provincie Utrecht (2012), Statenbrief d.d. 27 maart 2012, 2012MME45
- Provincie Utrecht (2012), Jaarprogramma Vergunningverlening en Handhaving 2012

Dossiers

St. Anthoniedijk in Utrecht

- Grontmij (2001), Saneringsplan Stortplaats St. Anthoniedijk Combinatievariant, 25 september 2001.
- Provincie Utrecht (2001), Beschikking Saneringsplan Voormalige stortplaats St. Anthoniedijk De Bilt, 14 december 2001.
- Grontmij (2005), Nazorgplan St. Anthoniedijk (voormalige stortplaats) te Maartensdijk', 2 februari 2005.
- Grontmij (2005), Monitoring St. Anthoniedijk (voormalige stortplaats) te Maartensdijk, jaarrapportage 2004, 7 februari 2005.
- Oranjewoud (2006), Jaarrapportage 2005 locatie St. Anthoniedijk te Maartensdijk, 24 mei 2006.
- Oranjewoud (2006), Periodieke rapportage monitoring St. Anthoniedijk te Maartensdijk, 1 augustus 2006.
- Oranjewoud (2007), Periodieke rapportage monitoring St. Anthoniedijk te Maartensdijk, 1 februari 2007.
- Oranjewoud (2007), Rapportage leeflaaginspectie St. Anthoniedijk te Maartensdijk, 15 maart 2007.
- Oranjewoud (2007), Jaarrapportage 2006 monitoring St. Anthoniedijk te Maartensdijk, 18 april 2007.
- Oranjewoud (2008), Jaarrapportage 2007 monitoring St. Anthoniedijk te Maartensdijk, 16 juni 2008.
- Provincie Utrecht (2008), Brief Verzoek aanpassing monitoringsregiem voor St. Anthoniedijk te Maartensdijk, d.d. 5 augustus 2008.
- Provincie Utrecht (2008), Brief Instemming voorgestelde wijziging monitoringsprogramma St. Anthoniedijk te Maartensdijk, d.d. 19 november 2008.
- Geofox-Lexmond (2009), Evaluatierapport Perceel Sturkenboom, voormalige stortplaats St. Anthoniedijk te Maartensdijk, 7 april 2009.
- Oranjewoud (2009), Jaarrapportage 2008 monitoring St. Anthoniedijk te Maartensdijk, 20 april 2009.
- Provincie Utrecht (2009), Beschikking Evaluatierapport Perceel Sturkenboom, voormalige stortplaats St. Anthoniedijk te Maartensdijk, 27 juli 2009.
- Oranjewoud (2009), Jaarrapportage 2009 monitoring St. Anthoniedijk te Maartensdijk, 18 september 2009.
- Provincie Utrecht (2010), Beoordeling Jaarrapportage 2009 monitoring St. Anthoniedijk te Maartensdijk, 29 maart 2010.
- Oranjewoud (2010), Jaarrapportage monitoring 2010 St. Anthoniedijk te Maartensdijk, 11 november 2010.
- Oranjewoud (2011), Voortgangsadvies nazorglocatie St. Anthoniedijk Maartensdijk, 18 april 2011.
- DHV (2011), Jaarrapportage 2011 St. Anthoniedijk Maartensdijk, november 2011.
- Provincie Utrecht (2012), Beoordeling monitoringsrapportage 2010 en 2011 St Anthoniedijk te Maartensdijk, 19 april 2012.

Blikkenburg/Zinzendorflaan 2 in Zeist

- Chemielinco (1998), Saneringsplan deelsanering Zinzendorflaan 2 te Zeist, 22 april 1998.
- Provincie Utrecht (1998), Beschikking Saneringsplan Zinzendorflaan 2 te Zeist, 27 juli 1998.
- Infrasoil (2006), Evaluatierapport Daniël Marotpark te Zeist, 26 oktober 2006.
- Provincie Utrecht (2006), Brief Schorsing beslistermijn evaluatieverslag Zinzendorflaan 2 te Zeist, 7 december 2006.

- Provincie Utrecht (2007), Beschikking evaluatieverslag grond Blikkenburg/Daniël Marotplein 1-20, 25 oktober 2007.
- Provincie Utrecht (2010), Beschikking evaluatieverslag grond perceel Daniël Marotplein 2, 26 augustus 2010.

Bloemendaalseweg in Vianen

- Grontmij (2007), Evaluatieverslag Bloemendaalseweg te Vianen, voormalige autosloperij en omliggende percelen, 22 november 2007.
- Grontmij (2003), Saneringsplan Bloemendaalseweg te Vianen, 24 juli 2003.
- Provincie Utrecht (2003), Ingevulde checklist Saneringsplan Bloemendaalseweg te Vianen, 10 september 2003.
- Provincie Utrecht (2003), Beschikking Saneringsplan Bloemendaalseweg te Vianen, 24 oktober 2003.
- Provincie Utrecht (2004), Beschikking gewijzigd saneringsplan Bloemendaalseweg te Vianen, 29 september 2004.
- Provincie Utrecht (2008), Brief Schorsing beslistermijn evaluatieverslag Bloemendaalseweg te Vianen, d.d. 5 maart 2008.
- Milieudienst Zuidoost-Utrecht (2008), Aanvulling op evaluatieverslag Bloemendaalseweg te Vianen, 3 juni 2008.
- Provincie Utrecht (2008), Beschikking evaluatieverslag Bloemendaalseweg te Vianen, 24 juli 2008.

2e Brandenburgerweg in Bilthoven

- Chemielinco (2003), Evaluatie deelsanering 2^e Brandenburgerweg 19 te Bilthoven, 10 december 2003.
- Grontmij (2001), Deelsaneringsplan 2e Brandenburgerweg 19, 14 mei 2001.
- Provincie Utrecht (2001), Beschikking Deelsaneringsplan 2e Brandenburgerweg 19 te Bilthoven, 2 juli 2001.
- Provincie Utrecht (2004), Beschikking evaluatierapport 2e Brandenburgerweg 19 te Bilthoven, 1 april 2004.

Eigendomweg 18 in Soest

- Aveco de Bondt (2011), Deelsaneringsplan Eigendomweg 18 te Soest, 18 april 2011.
- Provincie Utrecht (2011), Beschikking Deelsaneringsplan Eigendomweg 18 te Soest, 2 september 2011.
- Aveco de Bondt (2011), Evaluatieverslag Eigendomweg 18 te Soest, 12 december 2011.
- Provincie Utrecht (2012), Beschikking evaluatieverslag Eigendomweg 18 te Soest, 15 februari 2012.

Herenweg 31 in Wilnis

- Geofox-Lexmond (2004), Saneringsplan Herenweg 31 te Wilnis, april 2004.
- Provincie Utrecht (2004), Vaststelling ernst en urgentie en instemming saneringsplan, 21 juni 2004.
- Geofox-Lexmond (2009), Evaluatieverslag Herenweg 31 te Wilnis, maart 2009.
- Provincie Utrecht (2009), Afkeuring evaluatieverslag Herenweg 31 te Wilnis, 10 december 2009.
- Hoste Milieutechniek BV (2010), Addendum bij evaluatieverslag Herenweg 31 te Wilnis, 14 april 2010.
- Provincie Utrecht (2010), Beschikking Evaluatieverslag Herenweg 31 te Wilnis, 9 juli 2010.

Hofplein 13 in Vianen

- Grontmij (2005), Saneringsplan plangebied Hofplein te Vianen, 22 september 2005.
- Provincie Utrecht (2006), Beschikking Saneringsplan Hofplein te Vianen, 20 februari 2006.
- Oranjewoud (2008), Evaluatierapport Hofplein te Vianen, 21 januari 2008.
- Provincie Utrecht (2008), Beschikking Evaluatieverslag grond Hofplein te Vianen, 31 maart 2008.
- Oranjewoud (2009), Concept-plan van aanpak monitoring Hofplein te Vianen, 18 september 2009.
- Provincie Utrecht (2010), Instemming plan van aanpak monitoring Hofplein te Vianen, 18 maart 2010.

- Provincie Utrecht (2011), Beoordeling monitoringsrapport 2010, 24 maart 2011.
- Provincie Utrecht (2012), Beoordeling monitoringsrapport 2011, 3 februari 2012.

Kievitstraat 15 in Woerden

- Provincie Utrecht (2002), Beschikking Saneringsplan Kievitsstraat 15 te Woerden, 16 juli 2002.
- Provincie Utrecht (2003), Beschikking Gewijzigd saneringsplan Kievitsstraat 15 te Woerden, 1 december 2003.
- Grondslag Milieukundig Adviesbureau B.V. (2004), Evaluatierapport Project 4189, 7 oktober 2004.
- Provincie Utrecht (2005), Beoordeling Evaluatierapport Kievitstraat 15 te Woerden, 2 december 2005.
- Provincie Utrecht (2009), Brief n.a.v. Controlebezoek nazorg bodemsanering Kievitstraat 15 te Woerden, d.d. 13 juli 2009.

Rijksstraatweg 21 in Leersum

- Witteveen + Bos (2009), Evaluatierapport Sanering Rijksstraatweg 21 te Leersum, 29 juni 2009.
- Witteveen + Bos (2006), Saneringsplan Rijksstraatweg 21 te Leersum, 25 oktober 2006.
- Provincie Utrecht (2010), Beschikking evaluatieverslag Rijksstraatweg 21 te Leersum, 19 maart 2010.
- Provincie Utrecht (2007), Beschikking Saneringsplan Rijksstraatweg 21 te Leersum, 31 januari 2007.

Zandeiland in Vinkeveen

- Grontmij (2000), Saneringsplan sanering 'Zandeiland' te Vinkeveen, 21 april 2000.
- Provincie Utrecht (2000), Beschikking Saneringsplan Zandeiland te Vinkeveen, 4 juli 2000
- Oranjewoud (2001), Evaluatierapport saneringsmaatregelen Zandeiland 1 in de Vinkeveense plassen, mei 2001.
- Oranjewoud (2003), Brief Resultaten monitoring sanering 'Zandeiland' te Vinkeveen, d.d. 13 augustus 2003.
- Provincie Utrecht (2003), Beoordeling Evaluatieverslag Zandeiland in Vinkeveen, 22 december 2003.
- Provincie Utrecht (2005), Brief Verzoek om monitoringsgegevens, d.d. 13 juni 2005.
- Oranjewoud (2005), Resultaten 2e monitoringsronde Zandeiland te Vinkeveen, 20 mei 2005.
- Provincie Utrecht (2005), Beoordeling 2e monitoringsronde Zandeiland te Vinkeveen, 23 augustus 2005.
- Oranjewoud (2008), Resultaten 3^e monitoringsronde Zandeiland te Vinkeveen, 12 februari 2008.
- Provincie Utrecht (2008), Brief Monitoring Zandeiland te Vinkeveen, 22 februari 2008.
- Provincie Utrecht (2008), Beoordeling 3e monitoring Zandeiland te Vinkeveen, 20 maart 2008.
- Oranjewoud (2009), Resultaten 4^e monitoringsronde Zandeiland te Vinkeveen, 18 juni 2009.
- Oranjewoud (2010), Resultaten 5e monitoringsronde Zandeiland te Vinkeveen, 26 juli 2010.
- Provincie Utrecht (2011), Beoordeling 5e monitoring, 11 februari 2011.
- Oranjewoud (2011), Resultaten 6e monitoringsronde Zandeiland te Vinkeveen, 14 juni 2011.
- Provincie Utrecht (2011), Beoordeling 6e monitoringsronde Zandeiland te Vinkeveen, 11 oktober 2011.

BIJLAGE C

Lijst van geïnterviewde en geraadpleegde personen

Provincie Utrecht

- De heer R. Besemer, senior projectleider, afdeling vergunning verlening en handhaving.
- Mevrouw S. van Gool, (tot 15 juli 2012) teamleider Bodem en Water, afdeling vergunningverlening en handhaving.
- De heer J. Kemper, senior vergunningverlener Wet bodembescherming.
- De heer J. Krancher, (tot 15 juli 2012) senior adviseur handhaving.
- De heer R. de Vries, gedeputeerde Wonen en Stedelijke Vernieuwing, Milieu, Recreatie, Water en Europa.

Externen

- CSO, de heer M. Rang, algemeen directeur
- Kadaster, de heer H. Bruning, accountmanager
- Grontmij, de heer C. Maurits, senior projectleider
- Grontmij, mevrouw D. Jager, adviseur Bodem
- Tauw, de heer L. Bakker, sectormanager Bodem

BIJLAGE D

Lijst met gebruikte begrippen en afkortingen

Begrip/afkorting	Omschrijving
Bodemsaneringsoperatie	De bodemsaneringsoperatie heeft tot doel ernstige verontreinigingen van vóór 1987 waarbij sprake is van onaanvaardbare risico's, met spoed te saneren.
Bodemverontreiniging	Een bodem is verontreinigd wanneer er door toedoen van de mens stoffen of materialen in de bodem of het grondwater terecht zijn gekomen die schadelijk zijn voor het ecosysteem of de mens.
Ernstige bodemverontreiniging	Indien stoffen in de bodem aanwezig zijn in een concentratie boven de interventiewaarde is sprake van ernstige bodemverontreiniging.
Financiële zekerheidsstelling	Het bevoegd gezag mag financiële zekerheid eisen indien de kosten van de nazorgmaatregelen voor meer dan 50% na een periode van ten minste vijf jaar zullen worden gerealiseerd. Hiervoor zijn de volgende mogelijkheden: <ul style="list-style-type: none"> ▪ borgtocht of bankgarantie ▪ hypotheek of pandrecht ▪ deelnemen aan een fonds ▪ andere voorzieningen waarbij de financiële zekerheid naar het oordeel van het bevoegd gezag gelijkwaardig is.
Functiegericht saneren	De verontreinigde bodem wordt dermate gesaneerd dat deze geschikt wordt voor het huidige of toekomstige gebruik van de grond.
Gebruiksbeperkingen	Beperkingen ten aanzien van het normale gebruik van een locatie door aanwezige verontreiniging of door verontreiniging die is achtergebleven na een sanering
IBC	Isoleren, Beheersen en Controleren. Het aanbrengen van fysieke barrières zoals afdichtingslagen of schermwanden ter voorkoming van verspreiding van de (rest)verontreiniging. De werking van de isolerende voorzieningen wordt bewaakt door inspecties, preventief onderhoud en monitoring. Als daar aanleiding voor is, wordt ingegrepen. Beheer en onderhoud omvatten ook het uitsluiten van vormen van gebruik van de locatie die tot aantasting kunnen leiden.
Leeflaag	Een laag schone grond die aangebracht wordt ter afdichting van de (rest)verontreiniging, waarbij de dikte afhangt van het (toekomstige) bodemgebruik.
Monitoring	Het bewaken van mogelijke uittreding en verspreiding van (rest)verontreinigingen door continue of periodieke metingen van met name grondwater en binnenhuislucht.

Begrip/afkorting	Omschrijving
Multifunctioneel saneren	De verontreinigde bodem wordt dermate gesaneerd dat deze geschikt wordt voor alle soorten gebruik van de grond.
Nazorg (klassiek)	Er is sprake van nazorg indien er na uitvoering van de sanering nog verontreiniging resteert en indien deze verontreiniging het instellen van beperkingen in het gebruik van de bodem dan wel maatregelen in het belang van de bescherming van de bodem, noodzakelijk maakt.
Nazorgmaatregelen	Nazorgmaatregelen beogen vooral de blootstelling van mens, plant en dier aan verontreinigingen tegen te gaan en de verspreiding van die verontreinigingen in het milieu te voorkomen. Globaal zijn 3 nazorgmaatregelen te onderscheiden: Registratie, monitoring en IBC.
Nazorgplan	Indien met het oog op het beheer van de restverontreiniging gebruiksbeperkingen en nazorgmaatregelen noodzakelijk zijn, worden deze vastgelegd in een nazorgplan.
Registratie	Het vastleggen van gebruiksbeperkingen (en nazorgmaatregelen) bij het bevoegd gezag en in het Kadaster.
Restverontreiniging	Bodemverontreiniging die achterblijft na functiegericht saneren.
RUD	Regionale Uitvoeringsdienst.
Saneringsplan	In een saneringsplan wordt aangegeven hoe de bodemverontreiniging (gedeeltelijk) verwijderd zal worden.
Saneringsverslag of evaluatieverslag	In het saneringsverslag wordt beschreven wat het bereikte saneringsresultaat is in vergelijking met het saneringsplan en eventuele afwijkingen daarvan die aan Gedeputeerde Staten zijn gemeld. Wanneer er restverontreiniging is achtergebleven worden de aard en omvang daarvan beschreven.
Schone bodem	Indien de stoffen in de bodem aanwezig zijn in een concentratie onder de streefwaarde, spreekt men van een schone bodem.
Wbb	Wet bodembescherming.
WKPB	Wet kenbaarheid publiekrechtelijke beperkingen onroerende zaken.

Teleportboulevard 110
1043 EJ Amsterdam

Telefoon 020 - 58 18 585
Fax 020 - 58 18 586

info@randstedelijke-rekenkamer.nl
www.randstedelijke-rekenkamer.nl